

Ajatuksia Tokiosta kohti Maarianhaminaa

Kulttuuriset ja poliittiset syyt Japanin rooliin Ahvenanmaan kysymyksessä 1921

Taneli Turpeinen

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Lokakuu 2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on

tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Turun Yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden laitos, kulttuurihistoria

Taneli Turpeinen: Ajatuksia Tokiosta kohti Maarianhaminaa – Kulttuuriset ja poliittiset syyt Japanin rooliin Ahvenanmaan kysymyksessä 1921.

Tutkielma 63 s, liitteet 3 s.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin kulttuurisia ja poliittisia syitä siihen, miksi Japani päätyi tukemaan Ahvenanmaan kysymyksen aikana Suomea Ruotsin sijaan. Ahvenanmaan kysymystä käsiteltiin Kansainliitossa 1921, jolloin järjestö päätti saarten kuuluvan autonomisena ja demilitarisoituna osaksi Suomea. Perehdyn tutkielmassani Ahvenanmaan kysymyksen käsittelyyn ja ratkaisuun Kansainliitossa, sekä suomalaisten, ruotsalaisten että japanilaisten toimiin kysymyksen aikana. Lisäksi tutkin niitä syitä, jotka edesauttoivat Japanin asettumista Suomen puolelle. Tähän kuuluvat Suomen ja Japanin varhaisten kulttuuristen ja poliittisten yhteyksien sekä Japanin ja Kansainliiton välisen historian tutkiminen. Perehdyn myös erityisesti G.J. Ramstedtin, Suomen Japanin-lähettilään, toimiin Japanissa Ahvenanmaan kysymyksen aikana.

Tutkielmani lähdeaineisto koostuu Suomen Ulkoministeriön arkistoraporteista, muistelmista ja tutkimuskirjallisuudesta, joiden aiheina ovat Ahvenanmaan kysymys, Suomen ja Japanin väliset suhteet, Japanin toiminta Kansainliitossa sekä G.J. Ramstedtin liittyvät tutkimukset. Metodologisesti lähestyn tutkielmani aihetta kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa on sekä kulttuurihistorian- että poliittisen historian piirteitä.

Tutkimukseni osoittaa, että Japanin tuki Suomelle johtui pitkälti Suomen sijainnista Neuvostoliiton vieressä. Niin kauan kuin Japanilla ei ollut diplomaattisia suhteita Neuvostoliittoon, se saattoi käyttää Suomea seuratakseen Neuvostoliiton tapahtumia. Japanin osuuteen Ahvenanmaan kysymyksessä vaikutti kuitenkin erityisesti myös Ramstedtin panos Suomen Japanin lähettiläänä. Hänen Japanin delegaatiolle kirjoittamansa muistio antoi japanilaisille tärkeää tietoa sille muuten melko tuntemattomasta aiheesta. Poliittisten toimien lisäksi Suomella oli yleisesti hyvä kuva Japanissa. Tätä edustivat suomalaisten lähetystötoiminta maassa, sekä aikalaisten käsitykset suomalaisten ja japanilaisten mahdollisesta kielisukulaisuudesta. Nämä kulttuuriset seikat edesauttoivat Japanin delegaation asettumista Suomen puolelle Ahvenanmaan kysymyksessä.

Avainsanat: Suomi, Japani, Ruotsi, Ahvenanmaa, Neuvostoliitto, Kansainliitto, kulttuurisuus, poliittisuus, G.J. Ramstedt.

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuskysymys ja tutkimuksen sisältö	1
1.2	Lähdeaineistot, metodit ja tutkimuskenttä.....	5
1.3	Historiallinen taustoitus.....	10
2	Ahvenanmaan kysymys ja Kansainliitto	14
2.1	Ahvenanmaan kysymys Kansainliitossa	14
2.2	Japanin toiminta Kansainliitossa	21
2.3	Ahvenanmaan kysymyksen merkitys Japanille ja Kansainliitolle	29
3	G.J Ramstedt ja Japanin suhteet Suomeen ja Ruotsiin	33
3.1	Ramstedtin toiminta Japanissa.....	33
3.2	Suomen ja Japanin varhaiset kulttuuriset- ja poliittiset yhteydet.....	41
3.3	Ruotsin ja Japanin yhteydet.....	50
4	Yhteenveto	54
	Lähteet.....	59
	Liitteet	64
	Liite 1. Ramstedtin muistio	64

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen sisältö

Mistä oikeastaan mahtoi johtua japanilaisten mielenkiinto Ahvenanmaan-kysymystä kohtaan? [–] Asia olisi kohdaltamme ratkennut varmasti onnettomammin, elleivät japanilaiset olisi niin tiukasti pitänyt kiinni meidän oikeuksistamme.

Näin kysyi suomalainen ministeri Carl Enckell Suomen Japanin lähettiläältä Gustaf John Ramstedtilta heidän tavatessaan Pariisissa vuosia Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisun jälkeen.¹ Uteliaisuuden taustalla oli Japanin antama yllättävä tuki Suomelle sen diplomaattisessa taistelussa Ruotsin kanssa Ahvenanmaan omistuksesta.

Keväällä 1921 Suomen ja Ruotsin välit olivat historiallisen kireät. Suomen nuori valtio oli vasta toipumassa verisestä sisällissodasta, kun Ruotsin valtio oli ahvenanmaalaisten separatistien pyynnöstä ryhtynyt ajamaan Ahvenanmaan liittämistä vanhaan emämaahan. Ilmoittamatta asiasta Suomen valtiolle Ruotsin valtiovalta oli yhteydessä Isoon-Britanniaan, joka vei Ahvenanmaan kysymyksen Kansainliiton käsiteltäväksi.² Kansainliitto päätyi kuitenkin ratkaisussaan jättämään saariston osaksi Suomea. Päätöksen taustalla oli muun ohella Japanin antama vahva tuki Suomen vaateille.

Tässä pro gradu-tutkielmassa perehdyn niihin kulttuurisiin ja poliittisiin syihin, joiden vuoksi Japani asettautui tukemaan Suomea Ahvenanmaan kysymyksen aikana. Lyhyesti sanottuna tutkimuskysymykseni kuuluu: ”Mitä kulttuurisia ja/tai poliittisia syitä Japanilla oli tukea Suomea Ahvenanmaan kysymyksessä?”. Vastauksen tähän kysymykseen pyrin löytämään selvittämällä mikä oli Japanin ja Suomen suhde 1920-luvun alussa. Pohdin sitä, miten Suomen ja Japanin varhaisempi kulttuurivaihto tai suomalaisuuden tuntemus vaikutti japanilaisten asenteeseen Suomea kohtaan. Tutkin myös sitä, miten muutamalla yksittäisellä ihmisellä oli hyvin suuri vaikutus Suomen ja Japanin hetkellisessä lähentymisessä. Samalla kiinnitän huomiota ajan poliittiseen ilmapiiriin, ja siihen millainen vaikutus sillä oli Japanin

¹ Ramstedt 1998, 276.

² Komulainen 2005, 52.

viralliseen kantaan tukea Suomea. Esitän tutkielmassani sekä omiani, että muiden tutkijoiden ajatuksia siitä, miksei Japanin roolista Ahvenanmaan kysymykseen liiemmin löydy aikalaislähteitä.

En aio ottaa tutkielmassani kantaa Ahvenanmaan kysymyksen lopputulokseen, eli siihen kumpaan valtioon Ahvenanmaan tulisi kuulua tai sen saamaan itsehallintoon. Kansainliiton päätöksellä saaristo säilyi osana Suomea ja se myös säilyi demilitarisoituna alueena³, joskin sen puolustaminen on annettu Suomelle. Vaikka osalla suomalaisista on tänäkin päivänä ristiriitaisia mielipiteitä Ahvenanmaan autonomisesta asemasta, niiden käsittely ei kuulu pro gradu -tutkielmaani.

Valitsin tämän aiheen pro gradu -tutkielmalleni sen vuoksi, koska Japanin roolista Ahvenanmaan kysymykseen ei ole vielä tehty kokonaisvaltaista tutkimusta. Erityisesti Japanin roolin kulttuurisista motiiveista ei ole tietääkseni tehty yhtään aiempaa tutkimusta. Aihe on mielenkiintoinen myös sen ajankohtaisuuden vuoksi. Ahvenanmaan kysymyksen ratkaiseminen on erinomainen esimerkki siitä, miten valtioiden väliset kiperätkin alueriidat on mahdollista ratkaista rauhanomaisesti diplomatian keinoin. Vaikka Ahvenanmaa julistettiin kuuluvaksi osaksi Suomea lähes sata vuotta sitten, puheita Ahvenanmaan asemasta käydään ajoittain edelleen. Erityisesti saariston demilitarisointi on ollut puheenaiheena Venäjän vallattua Krimin 2014 ja aloitettua sodan Ukrainaa vastaan 2022, jolloin myös Itämeren alueen rauhallisuus on häiriintynyt. Ajankohtaisten poliittisten kytkentöjen lisäksi olen myös kiinnostunut Suomen ja Japanin välisistä kulttuurillisista suhteista, jotka ovat perinteisesti olleet hyvin läheiset, vaikka maat sijaitsevat maantieteellisesti kaukana toisistaan.

Tutkimuksen aikarajauksena tulee olemaan Ahvenanmaan kysymykseen ajoittuvat vuodet, suurin piirtein 1918–1921. Tulen kuitenkin myös esittelemään Suomen ja Japanin aiempia yhteyksiä 1900-luvun alkuvuosilta. Näihin yhteyksiin lukeutuu muun muassa Konni Zilliacuksen japanilaisten kanssa suunnittelema merkittävä yritys salakuljettaa aseita Suomeen avuksi taistelussa venäläishallitsijoita vastaan. Nämä aiemmat yhteydet ovat tärkeitä auttamaan hahmottamaan Japanin motiiveja tukea Suomea. Ajallisesti merkittävin tarkastelujakso on kuitenkin vuodet ensimmäisen maailmansodan loppumisesta vuoteen 1921,

³ Ensimmäisen kerran Ahvenanmaan demilitarisoinnista sovittiin Krimin sodan päättäneessä Pariisin rauhassa 1856 ja myöhemmin 1940 Moskovan rauhansopimuksessa.

jolloin kiista saatiin ratkaistua. Kyseiseen aikarajaukseen vaikuttaa ensisijaisesti Kansainliiton perustamisajankohta (1919), sekä Ruotsin toimet Ahvenanmaan saamiseksi, joiden voidaan katsoa alkaneeksi Suomen sisällissodan aikana.

Pro gradu -tutkielmani tulee rajautumaan Ahvenanmaan kysymykseen liittyen pitkälti siihen vaiheeseen, joka koskee Kansainliiton ja Japanin osuutta. Tästä syystä olen lisännyt johdantoon luvun, jossa kerron lyhyesti tutkimuskysymykseni historiallisesta taustasta. Nämä aiheet kuuluvat olennaisesti tutkielmani kontekstiin, ja niiden selittäminen edesauttaa tutkimuksen seuraamista. Itsessään niiden yksityiskohtaisempi käsitteleminen tutkielmassa veisi kuitenkin aiheen liian kauas omasta tutkimuskysymyksestäni, eli siitä mistä syistä Japani päätyi tukemaan Suomea.

Tutkimusta tehdessä tutkimuskysymyksestäni muodostui myös ongelma. Japanilaisten toimista Ahvenanmaan kysymyksessä on olemassa monia kirjoituksia Wikipediaa ja Ylen dokumentteja myöten. Kuitenkin syventyessä tutkimuskysymykseeni havaitsin, että ainoat Japanin roolia koskevat länsimaiset lähteet tulevat tosiasiallisesti G.J. Ramstedtin muistelmien yhdestä lyhyestä kohdasta. Sen sijaan esimerkiksi ajan lehtileikkeissä tai Suomen Pariisiin lähettilään Carl Enckellin Kansainliiton raporteissa ei mainita lainkaan japanilaisten ottaneen suurta roolia Ahvenanmaan kysymyksessä. Merkittävä poikkeus on japanilaisen Hiroshi Momosen vuonna 1973 julkaisema tutkimus. Momose siteeraa kyllä Ramstedtia, mutta hän käyttää lähteinään myös Japanin ulkoministeriön arkistoja. Yhdessä näistä raporteista Japanin lähettiläät kertovat olleensa tiukasti Suomen puolella.

Koska Japanin osuudesta on kuitenkin näin vähintään kaksi eri lähdettä, perustan tutkielmani siihen, että pidän Japanin osuutta Ahvenanmaan kysymykseen historiallisena tosiasiana. Tätä tukee myös se, että yksikään löytämäni lähde ei kiellä Japanin osuutta, vaikkei siitä kertoisikaan. Alkuperäislähteiden puuttumisen mahdollisista syistä kerron toisessa käsittelyluvussa.

Tutkimukseni tulee etenemään temaattisesti kertoen ensin Ahvenanmaan kysymyksen käsittelystä Kansainliitossa. Tämä sisältää niin Suomen kuin Ruotsinkin argumentteja Ahvenanmaan omistuksesta. Tarkastelen myös sitä, miten Kansainliiton muut suurvallat suhtautuivat näihin vaateisiin. Tältä osin tulen kiinnittämään erityisesti huomiota Japanin

rooliin. Ensimmäisen käsittelyluvun lopuksi summaan Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisun, sen poliittiset annit sekä sen, mikä merkitys sillä oli Kansainliitolle.

Toisessa käsittelyluvussa esittelen kielentutkijan ja diplomaatin G.J. Ramstedtin (1873–1950), jolla oli merkittävä rooli siinä, että Japanin delegaatio asettui tukemaan Suomea Ruotsin sijasta. Ramstedt tuleeikin toimimaan paitsi koko alaluvun, myös muun tutkielman aikana merkittävimpänä yksittäisenä kulttuurisena ja poliittisena linkkinä Suomen ja Japanin välillä.

Toisessa käsittelyluvussa perehdyn myös Suomen ja Japanin välisiin suhteisiin, jotka edesauttoivat Japanin asettumista Suomen puolelle. Perehdyn sekä kulttuurisiin että poliittisiin suhteisiin, joita Suomen ja Japanin välille oli 1920-luvulle kehittynyt. Näihin lukeutuu kulttuurihistorialliselta kannalta muun muassa Japanissa toimineet suomalaiset luterilaiset lähetykset. Tutkin myös 1900-luvun alussa vallinneita käsityksiä suomalaisten ja japanilaisten sukulaiskansaisuudesta, niin kielellisesti kuin rodullisestikin.

Poliittisilta yhteyksiltä keskityn kuvaamaan suomalaisten ja japanilaisten välisiä yhteyksiä muun muassa Venäjän–Japanin välisen sodan ajalta (1904–1905). Perehdyn myös japanilaisten ja suomalaisten varhaisiin kontakteihin ja Ramstedtin toimiin Japanissa, jotka kantoivat hedelmää Ahvenanmaan kysymystä ratkottaessa.

Toisen käsittelyluvun viimeisessä osiossa käyn läpi Ruotsin ja Japanin välisiä suhteita 1800-luvun loppupuolelta aina Ahvenanmaan kysymykseen saakka. Tässä kappaleessa esittelen maiden välisiä taloudellisia ja diplomaattisia suhteita, kuten myös sitä, miten ruotsalaiset suhtautuivat japanilaisiin. Kappaleen tarkoituksena on kartoittaa niitä syitä, miksi Japani ei tukenut Ruotsia, vaikka mailla oli pidemmät suhteet kuin Suomella ja Japanilla ja huomattavasti suurempi taloudellinen merkitys toisilleen.

Loppuluvussa teen yhteenvedon tutkimuksestani. Pohdin myös syitä sille, miksei Ahvenanmaan kysymyksestä johtunut suomalaisten ja japanilaisten välinen yhteys ole noussut Suomessa tunnetuksi. Samalla pohdin syitä sille, miksi Suomen ja Japanin välinen kulttuurivaihto ja poliittinen diplomatia ei tämän myötä kuitenkaan noussut tuona aikana niin läheiseksi kuin se on tänä päivänä.

1.2 Lähdeaineistot, metodit ja tutkimuskenttä

Tutkimukseni alkuperäislähteinä tulen käyttämään löytämiäni aikakohtaisia asiakirjoja ja muistelmia. Tärkeimpänä yksittäisenä alkuperäislähteenä on nimenomaan G.J. Ramstedtin muistelmat hänen ajastaan diplomaattina Japanissa.

Tässä tutkimuksessa jaan alkuperäislähteeni kolmeen luokkaan; *aikalaiskirjallisuuteen*, *arkistolähteisiin* sekä *myöhempään aikalaiskirjallisuuteen*. *Aikalaiskirjallisuus* koostuu Ahvenanmaan kysymykseen liittyvistä 1920-luvun alussa kirjoitetuista teksteistä ja julistuksista. Näihin lukeutuvat suomalaisten tekemät tietovihkoset sekä Kansainliiton antama julistus Ahvenanmaan kuulumisesta Suomelle. Tähän osioon kuuluvat myös G.J. Ramstedtin muistelmat. *Arkistolähteet* käsittävät pääosin Suomen Ulkoministeriön arkistoja vuosilta 1920–1921. Tämän lisäksi siihen kuuluu muutamia löytämiäni japanilaisia arkistotekstejä sekä Kansainliiton arkistoista löytyneitä tekstejä. Kolmas osio on *myöhempi aikalaiskirjallisuus*, jossa käsitellään Ahvenanmaan kysymystä, sekä Carl Gustav Emil Mannerheimin matkakertomukset Itäisestä-Aasiasta. Olen erotellut tämän osion *aikalaiskirjallisuudesta*, koska näihin kuuluneet Teo Snellmanin ja L.J. Sauramon kirjoittamat lehtiset Ahvenanmaan kysymyksestä on kirjoitettu vasta 1930-luvun lopulla. Tämän vuoksi en katso niiden olevan suoranaisesti aikalaiskirjallisuutta. Teosten paikoin äärikansallismielisen ja poliittisen luonteen, sekä vanhuuden vuoksi en kuitenkaan katso niiden myöskään olevan tutkimuskirjallisuutta, minkä vuoksi luokittelen ne myöhemmäksi aikalaiskirjallisuudeksi. Mannerheimin muistelmat olen myös lisännyt tähän luokkaan, koska ne on julkaistu vasta 1940-luvulla ja ne eivät oleellisesti liity mitenkään Ahvenanmaan kysymykseen, vaan hänen käyntiinsä Japanissa ja käsityksiinsä maasta ja sen asukkaista.

Alkuperäislähteistä merkityksellisiä ovat Suomen Ulkoministeriön arkistoista löytämäni Ahvenanmaan kysymykseen liittyvät asiakirjat. Erityisesti G.J. Ramstedtin Japanista lähettämät raportit osoittautuivat hyödyllisiksi. Onnistuin myös löytämään Japanin ulkoministeriön nettisivuilta asiakirjoja 1920-luvun alusta, joissa käsitellään niin Suomea kuin Ahvenanmaatakin. Valitettavasti arkistolähteissä käytetty yli sata vuotta vanha kirjoitettu japanin kieli oli niin vaikeasti tulkittavaa, ettei edes japania äidinkielenään puhuva ystäväni kyennyt niitä kunnolla kääntämään. Tämän vuoksi tutkimukseni viittaukset japanilaisiin arkistolähteisiin tapahtuvat muiden tutkijoiden tekstien kautta.

Ramstedtin muistio, jonka hän omien sanojensa mukaan antoi Japanin delegaation käyttöön, on yksi tärkeimpiä käyttämiäni arkistolähteitä. Tässä työssä siteeraan muistion sitä versiota, jonka hän lähetti raporttiansa mukana Suomen Ulkoministeriöön. Ramstedtin kirjoittama promemorian on tutkimuksellisesti tyypillinen 1900-luvun muistio, joka antaa joko ohjeita tai informaatiota byrokraattisen järjestelmän puitteissa. Muistiot ovat monella historiallisella tutkimuskentällä merkittäviä aineistoja, ja niiden käyttö on yleistynyt erityisesti merkittävän historioitsijan, Leopold von Ranken, myötä. Nykyään muistioden tutkiminen on jo oma lajinsa, ja ne ovat erityisesti poliittisen- ja diplomaattihistorian tutkijoiden suosiossa.⁴

Suomen ja Japanin ulkoministeriöiden lisäksi alkuperäislähteisiin kuuluvat Kansainliiton asiakirjat. Löytämistäni Ahvenanmaan kysymystä koskevista dokumenteista leijonan osa oli ranskankielisiä. Pyrin kuitenkin parhaani mukaan kääntämään ja käyttämään löytämiäni lähteitä.

Käytän tutkielmassani alkuperäislähteenä myös huomattavan paljon G.J. Ramstedtin muistelmia. Ne toimivat pitkälti häneen liittyvän tutkimuskirjallisuuden kanssa toisen käsittelyluvun avainteksteinä. Käytettäessä muistelmia lähteenä on kuitenkin huomioitavaa, että ne eivät aina ole täysin objektiivisia. Varsinkin niissä muistelmissa, kuten Ramstedtin tapauksessa, jossa kirjoittaja kertoo itse omasta elämästään ja saavutuksistaan, on oltava tarkkana. Näissä tapauksissa kirjailijalla on kaikki auktoriteetti teoksessa esitettyyn ”totuuteen”. Sen lisäksi useimmissa tapauksissa muistelmissa esiintyvät muut henkilöt eivät voi kertoa omia versioitaan, jolloin ”totuus” on vain kirjoittajan kädessä.⁵ Tämän vuoksi suhtaudun paikoin jopa kriittisesti Ramstedtin muistelmissa esitettyihin väitteisiin, varsinkin jos niille ei löydy vastikkeita muusta aineistosta. En kuitenkaan lähtökohtaisesti suhtaudu Ramstedtin muistelmiin epäluottavaisesti, vaan pidän niitä huomattavana lähdeaineistona omassa tutkielmassani.

Tutkielmassani käyttämäni tutkimuskirjallisuuden voi temaattisesti jakaa neljään luokkaan. Ensimmäinen käsittelee Ahvenanmaan kysymystä, toinen Suomen ja Japanin välisiä suhteita ja kolmas Japanin suhteista Kansainliittoon sekä muihin 1920-luvun suurvaltoihin. Näiden lisäksi käytän huomattavan paljon G.J. Ramstedtista tehtyjä tutkimuksia, jotka paikoin

⁴ Spohr 2009, 139.

⁵ Lynch 2019, 15.

käsittelevät kaikkia edellä esittämiäni tutkimusluokkia. Neljäs luokka käsittelee tutkielmani metodologiaa.

Tutkimuskirjallisuudesta merkittävimpiä ovat Arvo Komulaisen *Taistelu Ahvenanmaasta: Oolannin iäisyyskysymys* (2005), Hiroshi Momosen *Japans Relations with Finland 1919–1944 as Reflected by Japanese Source Materials* (1973), Juha Saunavaaran ja Laura Ipatin *Suomi ja Japani: Kaukaiset mutta läheiset* (2019) sekä Thomas W. Burkmanin *Japan and the League of Nations: Empire and World order, 1914–1938* (2007). Muu tutkimuskirjallisuus tukee tutkielmaa niin kulttuurihistorialliselta, kuin poliittishistorialliselta kantilta. Koska Japanin roolista Ahvenanmaan kysymykseen ei ole tehty laajempaa yksittäistä tutkimusta, mikään yksittäinen tutkimuskirjallisuuden teos ei ole korostuneessa asemassa.

Tutkielmani käsittelee Japanin osuutta Ahvenanmaan kysymyksessä *kulttuurillisesti* ja *poliittisesti*. Tutkija Hannu Salmen tutkimuksessa on todettu, että kulttuuri voi tarkoittaa kaikkea ei-valtiollista, niin aineellisessa kuin hengellisessä mielessä. Se voi myös olla jotain mitä erotella, esimerkiksi suomalaiseksi kulttuuriksi ja japanilaiseksi kulttuuriksi. Kulttuurisuus on tulkinnallisempaa, ja se voi käsitellä myös ei inhimillistä kulttuuria. Se voi käsitellä myös poliittisia ja taloudellisia suuntauksia.⁶ Omassa tutkielmassani kulttuurisuus ilmenee tilanteissa, joissa Japanin, Suomen, Ruotsin ja myös muiden länsimaiden välisissä yhteyksissä tapahtumat ovat selitettävissä kulttuuriin liittyvillä asioilla. Näihin lukeutuvat niin kielelliset ja rodulliset kuin myös yleiseen tapakulttuuriin ja ympäristöön liittyvät erot ja yhtäläisyydet. Salmea mukaillen pyrin tutkielmani kulttuurisella puolella tutkimaan Ahvenanmaan kysymykseen sekä Suomen ja Japanin välisiin suhteisiin liittyvää kulttuurista luonnetta ja rakentumista.⁷

Poliittisuus tarkoittaa työssäni niitä toimia, joissa tapahtumien kulkuun ovat vaikuttaneet poliittisesti aktiiviset piirit. Tähän lukeutuvat niin valtiot, Kansainliitto, kansakunnat kuin kapinalliset ryhmätkin. Erona kulttuurisuuteen on se, että näitä toimia ovat ajaneet poliittiset ideologiat ja pyrkimykset poliittisiin tavoitteisiin, esimerkiksi itsenäistymiseen tai maailmanlaajuisen vaikutusvallan kasvattamiseen.

⁶ Salmi 2017, 419, 423.

⁷ *ibid*, 423.

On kuitenkin huomioitava, etteivät kulttuurisuus ja poliittisuus ole aina kaksi täysin eri asiaa, vaan ne usein limittyvät toistensa päälle. Tutkija David Reynoldsin teorioiden pohjalta voimme puhua kulturellisesta kansainvälisestä historiasta. Tämä käsittelee esimerkiksi ulkopoliittikan taustalla olevaa kulttuurisista kontekstia, jolla on vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon.⁸ Tutkielmassani tämä tulee ilmi esimerkiksi ahvenanmaalaisten itsenäisyyspyrkimyksissä, joiden kantava syy oli heidän kulttuurinen yhteneväisyytensä Ruotsiin ja ruotsalaisiin enemmän kuin Suomeen.

Monet alkuperäislähteistäni nojaavat vahvasti tutkielmani poliittiseen puoleen. Tämä johtuu pitkälti siitä, että aineistossa keskitytään vahvasti Ahvenanmaan kysymykseen ja Suomen ja Japanin välisten diplomaattisuhteiden luomiseen. Ramstedtiin liittyvät asiakirjat sisältävät kuitenkin myös paljon kuvauksia Japanin ja Suomen välisestä kulttuurivaihdosta. Alkuperäislähteiden lisäksi tutkimuskirjallisuus avaa maiden välistä kulttuurista sidettä.

Lähestyn tutkimustani kulttuurihistoriallisesti erityisesti Suomen ja Japanin välisten kulttuuristen yhteyksien kautta. Tässä kohtaa tukeudun erityisesti aiemmin mainittuun Suomi ja Japani: Kaukaiset mutta läheiset (2019), Seija Jalagin *Japanin kutsu. Suomalaiset naislähetit Japanissa 1900–1941* (2007) sekä löytämiini Suomen ja Japanin ulkoministeriöiden maiden välisistä suhteista kertoviin asiakirjoihin.

Metodologisesti pyrin avaamaan tutkimusta niin kulttuurihistorian kuin poliittisen historian tutkimustapoja hyödyntäen. Yleisesti ottaen pro gradu -tutkielmani on kuitenkin kvalitatiivinen tutkimus, jossa pyrin selittämään syitä, jotka johtivat Japanin asettumiseen Suomen puolelle.

Tutkimuksessani käyttämissäni lähteissä heijastuu vahvasti 1900-luvun alun länsimaille tyypillinen *orientalismi*, erityisesti suhteessa Japaniin. Orientalismilla tarkoitetaan perinteisesti länsimaissa vaikuttaneita yleistyksiä aasialaisista kansoista. Tähän kuuluivat tietyt ennakkoluulot ja alentavaksi katsottavat, usein myös hyvin virheelliset käsitykset Aasian kansoista ja heidän elintavoistaan. Alun perin orientalismilla tarkoitettiin lähinnä muinaisen ”Orientin”, eli nykyisen Vähä-Aasian ja Lähi-Idän alueiden, tutkimista ja esimerkiksi alueen taiteesta ja arkkitehtuurista mallia ottamista. Myöhemmin myös Kauko-itä

⁸ Reynolds 2006, 81.

ja sen asukkaat liitettiin orientalismin piiriin. 1800-luvun lopun- ja 1900-luvun alun orientalismissa vaikutti vahvasti kolonialismi, minkä vuoksi termillä on tänä päivänä huono maine.⁹

Ahvenanmaan kysymystä on tutkittu paljon sekä Suomessa että Ruotsissa. Aiheesta löytyy myös kansainvälistä tutkimusta, erityisesti sellaista, jossa käsitellään Kansainliiton historiaa. Ahvenanmaan kysymystä on käsitelty myös monissa populaareimmissa medioissa, kuten tietokirjoissa, lehtikirjoituksissa ja muun muassa televisio dokumenteissa, kuten Ylen ”Taistelu Ahvenanmaasta” (2022).

Japanin roolista Ahvenanmaan kysymyksessä mainitaan useissa aiheeseen liittyvissä kirjoituksissa, mutta tämä osio jää yleensä hyvin marginaaliseksi. Useimmiten Japanin roolista kerrotaan lyhyesti puhuttaessa Kansainliiton päätöksestä. Monissa Suomen ja Japanin välisistä suhteista kertovissa tutkimuksissa mainitaan myös Japanin ja Ramstedtin yhteydestä Ahvenanmaahan. Kokonaista tutkimusta, joka keskittyisi nimenomaan Japanin rooliin Ahvenanmaan kysymyksessä en ole kuitenkaan löytänyt. Lähimmät aiheeseen liittyvät tutkimukset ovat edellä mainittu Momosen tutkimus sekä Jaana Koiviston ja Salme Tuokilan: *Japanin suhtautuminen Suomeen maailmansotien välisenä aikana* (1985), jotka käsittelevät molemmat Suomen ja Japanin varhaisia yhteyksiä ajalta ennen toista maailmansotaa. Molemmat teokset käsittelevät myös lyhyesti Ahvenanmaan kysymystä, mutta eivät paneudu siihen syvällisemmin. Ne eivät myöskään huomioi tapauksen kulttuurihistoriallisia piirteitä, vaan keskittyvät enemmän Ramstedtin rooliin diplomaattina.

Diplomaatti professori G.J. Ramstedtista on tehty Suomessa tutkimuksia, jotka käsittelevät hänen toimiaan Japanin lähettiläänä. Viimeisin löytämäni Ramstedtia koskeva tutkimus on Helsingin Yliopiston Johanna Koposen pro gradu -tutkielma vuodelta 2020. Kyseisessä teoksessa kerrotaan Ahvenanmaan kysymyksestä ja Ramstedtin roolista siihen, mutta vain yhden alaluvun verran.¹⁰ Myöskään Jaana Koiviston tutkimus ei käsittele Japanin roolia erikseen, vaan mainitsee siitä vain osana Ramstedtin toimia. Nämä molemmat tutkimukset ovat loistavia kuvauksia sekä Ramstedtista että Suomen ja Japanin välisistä suhteista, mutta ne eivät aiheellisesti kuitenkaan mene oman tutkielmani päälle.

⁹ Hodkinson, Walker 2013, 6–7.

¹⁰ Koponen 2020, 41–43.

Myös muut Ramstedtiin liittyvät tutkimukset mainitsevat hänen roolistaan Ahvenanmaan kysymyksessä luvun tai kahden verran. Kuitenkin suurimmaksi osaksi teokset keskittyvät kuvaamaan hänen diplomaattista ja kielitieteellistä uraansa Aasiassa kokonaisuudessaan, jolloin Ahvenanmaa toimii vain hänen uransa sivujuonteena. Tämä selittyy toisaalta pitkälti sillä, että omissa muistelmissaankin Ramstedt käsittelee rooliaan Japanin delegaation takapiruna vain yhden lyhyen kappaleen verran.

1.3 Historiallinen taustoitus

Tässä kappaleessa kerron lyhyesti siitä historiallisesta kontekstista, joka johti Ahvenanmaan kysymykseen ja niihin tapahtumiin, jotka sen ratkaisivat. Myös Kansainliiton synnystä ja Japanin modernisaatiosta 1800-luvun aikana on mielestäni syytä kertoa lyhyesti. Koska Ahvenanmaan kriisin syyt ulottuvat jopa vuosisatojen taakse, joudun typistämään historiallisen taustoituksen minimiin.

Ahvenanmaan kysymyksestä

Ahvenanmaan kysymyksen ydinajatus siitä, että Ahvenanmaan tulisi Suomen sijaan kuulua Ruotsiin, juontaa paitsi maiden välisestä yhteisestä historiasta, niin myös Ahvenanmaalaisten kielellisestä ja kulttuurisesta läheisyydestä Ruotsin kanssa. Vaikka Ahvenanmaan ja manner-Suomen välillä on tiheä saaristo, niin maantieteellisesti sen pääsaari on lähempänä Ruotsia. Ahvenanmaa kuului kuitenkin koko Ruotsin vallan ajan Turun hiippakuntaan ja Suomen käskynhaltijan alaisuuteen. Alue myös liitettiin muun Suomen ohella Venäjään 1809.

Suomen itsenäistyessä Neuvosto-Venäjästä 6.12.1917 Ahvenanmaalla oli vahvat kulttuuriset ja kielelliset sidokset vanhaan emämaahan Ruotsiin. Sen asukkaista suurin osa puhui ruotsia äidinkielenään, ja monille ajatus suomalaisuudesta tuntui äärimmäisen vieraalta. Suomen ajaututtua sisällissotaan 1918 Ahvenanmaalla sijaitseva edelleen venäläinen varuskunta, jonka sotilaat riehuivat Maarianhaminassa. Suomen valkoinen hallitus lähetti joukko-osaston vangitsemaan venäläisiä.¹¹ Heidän tietämättään Ahvenanmaalla toimi samaan aikaan separatistinen ryhmittymä, joka oli ollut yhteydessä Ruotsin hallitukseen tarkoituksenaan saada liitettyä Ahvenanmaa Ruotsiin. Heidän pyynnöstään Ruotsin armeija lähetti

¹¹ Komulainen 2005, 35–39.

taistelulaivoja Ahvenanmaalle pyrkimyksenään miehittää saaret, vastoin valkoisen Suomen toiveita. Ruotsalaiset arvioivat, että ensimmäisen maailmansodan päättävissä rauhanneuvotteluissa he voisivat vaatia saaria itselleen. Ruotsalaisten operaatiolla oli myös Saksan keisarikunnan hyväksyntä. Osallistuessaan Suomen sisällissotaan saksalaiset kuitenkin päätyivät ajamaan ruotsalaiset pois Ahvenanmaalta.¹²

Sisällissodan jälkeen separatistinen toiminta Ahvenanmaalla jatkui. Separatistisessa liikkeessä toiminut Ahvenanmaan maakuntapäivien puheenjohtaja Carl Björkman oli yhteyksissä Ruotsin valtiojohtoon tarkoituksenaan saada heiltä tukea pyrkimyksilleen liittää maakunta osaksi Ruotsia. Vuonna 1920 ahvenanmaalainen lähetystö matkusti Tukholmaan.¹³ Valtuusto ei onnistunut saamaan tukea pyrkimyksilleen julistaa Ahvenanmaa osaksi Ruotsia tai itsenäiseksi ennen kuin kaikkia muita menettelyjä Suomesta irtaantumiselle olisi kokeiltu. Ruotsin valtio olikin yhteydessä Ison-Britannian hallitukseen, joka otti Ahvenanmaan kysymyksen Kansainliiton käsittelyyn keväällä 1921.¹⁴

Suomessa Ruotsin tekoihin oltiin tyrmistyneitä. Ruotsi oli ollut ensimmäisiä maita, jotka olivat tunnustaneet nuoren valtion itsenäisyyden, ja monet suomalaisista katsoivat valtioilla olleen läheiset ja lämpimät suhteet. Ruotsi oli jättäytynyt 1800-luvun alun jälkeen ulkopuolelle kaikista muista eurooppalaisista konflikteista. Tämän puolueettomuuden särkyminen ystävänä pidetyltä valtiolta aiheutti suomalaisten keskuudessa katkeruutta, joka jatkui aina toiseen maailmansotaan saakka.¹⁵

Kansainliitosta

Ensimmäisen maailmansodan päättyessä voittajavaltojen johtajat ryhtyivät etsimään ratkaisua siihen, että maailma ei enää ajautuisi uudestaan yhtä tuhoisaan sotaan, joka oli raunioittanut erityisesti Eurooppaa. Yhdysvaltojen presidentti Woodrow Wilsonin johdolla voittajavaltiot perustivat Kansainliiton, jonka päämajaksi vakiintui Geneve. Vaikka ajatus monikansallisesta neuvostosta, joka pyrkisi estämään sotia diplomatian keinoin oli syntynyt jo Napoleonin sotien jälkeen 1800-luvun alkupuolella, tarvittiin miljoonia uhreja vaatinut ensimmäinen maailmansota, ennen kuin Euroopan suurvallat olivat valmiita liiton syntyyn.¹⁶

¹² Wahlbäck 2011, 128–132.

¹³ Bengelsdorff 2019, 130.

¹⁴ Komulainen 2005, 48–50.

¹⁵ Snellman 1939, 5.

¹⁶ United Nations.

Kansainliiton muodosti aluksi ensimmäisen maailmansodan voittajavallat, joihin kuuluivat Iso-Britannia alusmaineen, Ranska, Italia ja Japani, sekä monia Etelä-Amerikan, Aasian ja Euroopan pieniä valtioita. Huolimatta Wilsonin merkittävästä osuudesta Kansainliiton syntyyn, Yhdysvallat jättäytyivät pois liitosta. Tähän vaikuttivat paitsi maan senaatin päätös, niin myös vallalla ollut Monroen oppi, jonka mukaan Yhdysvaltojen ei tulisi osallistua Euroopan selkkauksiin. Myöskään sodan häviäjiä ei aluksi hyväksytty neuvostoon, ja Saksa sai liittyä Kansainliittoon vasta vuonna 1926. Neuvostoliitto vieroksui ”kapitalistiseksi” katsomaansa liittoa, mutta liittyi siihen lopulta 1934. Suomi liittyi Kansainliittoon 1920, vuosi Ruotsin jälkeen ja vuotta ennen kuin liitto käsitteli maiden välistä Ahvenanmaan kysymystä.¹⁷

Kansainliiton perimmäisenä tarkoituksena oli toimia avoimena neuvottelupöytänä niiden jäsenmaidensa välillä, jotka uhkasivat ajautua konfliktiin. Toisin kuin sen seuraajalla Yhdistyneillä kansakunnilla (YK), Kansainliitolla ei kuitenkaan ollut käytössä aseellisia rauhanturvajoukkoja eikä siten mahdollisuutta aseelliseen väliintuloon. Täten Kansainliitolla ei ollut tosiasiallista tapaa ”pakottaa” jäseniään rauhaan. Sen sijaan liiton ainoaksi sanktiokeinoksi tuli jäsenmaan erottaminen järjestöstä.¹⁸

Japanista

Japani oli ollut lähes eristyksistä muusta maailmasta 1600-luvulta aina 1800-luvun puoleen väliin saakka. Vuonna 1853 Yhdysvaltojen laivasto saapui Japaniin vaatien maan satamien avautuvan länsimaisille kauppiaille. Tämä toimi lähtölaukauksena Japanin ennennäkemättömän nopealle modernisaatiolle feodaaliyhteiskunnasta Aasian teolliseksi suurvallaksi.¹⁹

Taloudellisen ja teollisen kehityksen ohella Japani kehitti asevoimiaan vastaamaan länsimaisia armeijoita. Vuosien 1904–1905 välillä Japani kävi sodan Venäjää vastaan, minkä se läntisen maailman yllätykseksi voitti. Tämä teki siitä ensimmäisen ei länsimaisen valtion,

¹⁷ Britannica.

¹⁸ Tätä rangaistusta käytettiin ainoan kerran 14.12.1939 Neuvostoliiton hyökättyä Suomeen. Britannica.

¹⁹ Masamoto, Husrt, Opening of Japan.

joka oli voittanut eurooppalaisen suurvallan sodassa. Sota teki Japanista myös sotilaallisen suurvallan ja yhden itäisen Aasian merkittävimmistä mahdeista.²⁰

Japani osallistui ensimmäiseen maailmansotaan valtaamalla Saksalle kuuluneita Tyynenmeren saaria. Täten Japani laskettiin kuuluvaksi sodan voittajavaltoihin ja se oli mukana perustamassa Kansainliittoa.²¹ Liitosta tulikin tärkeä osa Japanin ulkopolitiikkaa aina 1930-luvulle saakka, jolloin Japani itse erosi Kansainliitosta. Kansainliiton kautta Japani pyrki saamaan länsimaiden hyväksyntää suurvalta-pyrkimyksilleen, jotka kohdistuivat naapurimaihin Kiinaan ja eteläisen Tyynenmeren saariin. Japanin edustajat Kansainliitossa joutuivat kuitenkin usein huomaamaan jäävänsä paitsioon länsivaltojen tehdessä päätökset. Ensimmäisten epäonnisten neuvottelujen jälkeen, joissa Japani muun muassa menetti Australialle Saksalta valtaamansa saaret, japanilaiset ottivat taktiikakseen osallistua aktiivisesti mahdollisimman moniin Kansainliittoon tuoduista tapauksista.²² Tämä taktiikka johti vuonna 1921 Japanin osallistumaan myös sille näennäisen vähäpätöiseen Ahvenanmaan kysymykseen.

²⁰ Jansen, Notehelfer, The emergence of imperial Japan.

²¹ Burkman 2008, 60–61.

²² Ibid., 122–130.

2 Ahvenanmaan kysymys ja Kansainliitto

2.1 Ahvenanmaan kysymys Kansainliitossa

Ruotsalaiset ottivat Ahvenanmaan kysymyksen esille ensimmäisen kerran Pariisin rauhan konferenssissa 1919. Heidän tavoitteenaan oli saada asia käsittelyyn Versaillesin rauhanneuvotteluihin. Mukanaan Ranskassa heillä oli ahvenanmaalaisia separatisteja puoltamassa saarten liittämistä Ruotsiin. Suomalaisille he eivät olleet kertoneet suunnitelmistaan mitään.²³ Ruotsalaisilla oli niin Ranskan kuin muiden pohjoismaiden tuki vaateilleen. Yhdysvallat, joka osallistui Versaillesin rauhanneuvotteluihin, päätti jättäytyä aiheen ulkopuolelle. Ison-Britannian aloitteesta Ahvenanmaan kysymystä ei kuitenkaan käsitelty Versaillesin rauhanneuvotteluissa, koska sitä ei katsottu soveliaaksi käsitellä ottamatta huomioon Venäjän näkökantoja. Tämän johdosta selkkaus päätettiin siirtää Pariisin rauhanneuvotteluista vastaperustetun Kansainliiton käsiteltäväksi.²⁴

Suomen hallitus oli haluton käsittelemään Ahvenanmaan pyrkimyksiä irtautua Suomesta. Puolueista vain Sosiaalidemokraatit olisivat olleet valmiita ruotsalaisten ehdottamaan ahvenanmaalaisen Ruotsiin liittymisestä päättävään kansanäänestykseen²⁵. Suomen oikeistopiirit ja Maalaisliitto olivat kuitenkin jyrkästi tätä vastaan.²⁶ Myös suomenruotsalaiset asettuivat Ahvenanmaan irtautumista vastaan. Heitä ajoi erityisesti huoli oman kielellisen ja kulttuurisen asemansa hiipumisesta, mikäli Suomi menettäisi Ahvenanmaan.²⁷ Samalla Suomeen kohdistui painetta länsimaista, kun Ranskan presidentti syyskuussa 1919 ilmoitti olevansa ruotsalaisten puolella ja maansa tekevän ”palveluksen Ruotsille Ahvenanmaan kohdalla”.²⁸

Suomen Pariisin lähettilään Carl Enckellin aloitteesta hallitus ryhtyi kehittämään Ahvenanmaalle itsehallintolakia. Ahvenanmaan lääninhallitus ei hyväksynyt Suomen elettä, vaan otti sitä kohtaan torjuvan kannan. Tämän vuoksi Ahvenanmaan separatistisen liikkeen

²³ Komulainen 2005, 50.

²⁴ Jonkari 2008, 71, 80.

²⁵ Ahvenanmaan aikuisväestöstä 96 % oli allekirjoittanut adressin Ruotsiin liittymisen puolesta. Kansanäänestyksen tulos olisi luultavasti mukaillut tätä. Johansson 1984, 22.

²⁶ Ibid, 71–72.

²⁷ Wahlbäck 2011, 140.

²⁸ En rendre à Suède dans Iles d’Åland. Jonkari 2008, 72.

johtohahmot Carl Björkman ja Julius Sundblom vangittiin syytettynä maanpetoksesta.²⁹ Vaikka presidentti K.J. Ståhlberg sittemmin armahti heidät, tapaus kiristi entisestään osapuolten välejä.³⁰

Ruotsalaiset olivat pitäneet Ahvenanmaata turvallisuusriskinä Tukholmalle jo vuodesta 1809, jolloin saaret oli ensi kertaa menetetty lopullisesti³¹ vieraalle vallalle.³² Tämä oli fakta, josta suomalaisetkin olivat tietoisia ja myös jokseenkin ymmärtäväisiä Ruotsin huolia kohtaan.³³ Turvallisuushkaan vetoaminen ja saarten demilitarisoinnin vaatiminen olikin yksi Ruotsin merkittävimmistä argumenteista, joilla se perusteli vaatimustaan länsimaille.³⁴

Ruotsalaiset pyrkivät vaikuttamaan suurvaltojen mielipiteisiin muillakin tavoilla ennen kuin Ahvenanmaan kysymystä käsiteltäisiin Kansainliitossa. Heidän levittämässään Ahvenanmaata koskevissa pamfleteissa muun muassa esiteltiin Saaristomeren maantietoa ja Ahvenanmaan sijaintia Suomen ja Ruotsin välissä. Ruotsalaiset olivat hyvin tietoisia siitä, että linnuntietä Ahvenanmaa sijaitsi lähempänä Ruotsia kuin Suomea.³⁵ Ruotsalaiset jakoivat sen vuoksi muun muassa brittien ja japanilaisten edustajille karttoja, joista oli poistettu kokonaan Turun saaristo, joka sitoo Ahvenanmaata maantieteellisesti oleellisesti Suomen puolelle.³⁶

Ruotsalaiset hyökkäsivät suomalaisia vastaan myös 1900-luvun alussa vallalla olleilla rotuoppisilla argumenteilla. Joissain antropologisissa piireissä suomalaisten katsottiin edustavan ”mongolilaista rotua” Euroopassa lappalaisten, unkarilaisten ja turkkilaisten ohella.³⁷ Ruotsalaiset ja sitä kautta myös ahvenanmaalaiset taas edustivat heidän mielestään ylempää ”germaanista rotua”.³⁸ Tukea näille väitteilleen ruotsalaiset saivat ironisesti Suomen puolelta 1800-luvun lopun suomenruotsalaisten rotukäsityksistä. Eräät suomenruotsalaiset rotuteoreetikot olivat jakaneet suomalaiset kahteen rotuun; germaanisiin ruotsalaisiin, jotka

²⁹ Komulainen 2005, 50.

³⁰ Schröder, Bock-Schröder 1994, 39.

³¹ Venäläiset miehittivät Ahvenanmaata jo suuressa pohjan sodassa vuosina 1714–21 sekä hattujen sodassa 1742–43. Molempien sotien jälkeen Ruotsin valtio sai kuitenkin saaret takaisin rauhanteon jälkeen. Haminan rauhassa 1809 ruotsalaiset yrittivät neuvotella epäonnistuneesti Ahvenanmaan säilymisestä Ruotsille, vaikka koko muu Suomi menetettiin. Komulainen 2005, 13–15, 18.

³² Gustavsson 2012, 10.

³³ Sauramo 1938, 41–43.

³⁴ Gustavsson 2012, 51.

³⁵ Maarianhaminasta on Ruotsin rannikolle noin 55 km, kun taas Suomeen Turkuun noin 130 km. Mittaukset on tehty Google Maps sovelluksella.

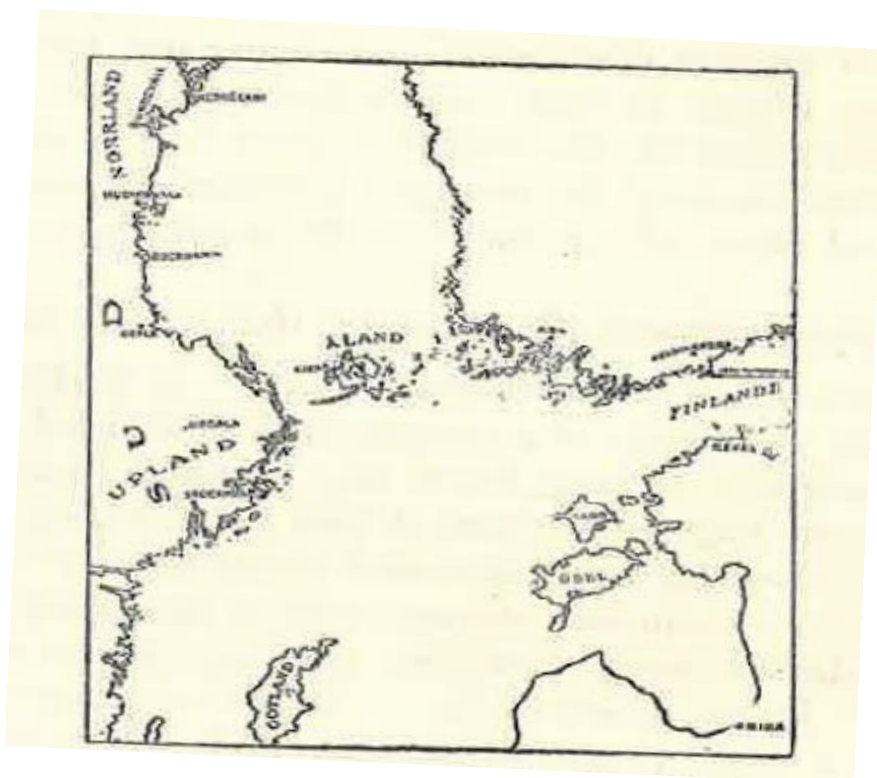
³⁶ Sederholm 1920, 3–5.

³⁷ Isaksson, Jokisalo ja Abdulkarim 2018, 239.

³⁸ Sederholm 1920, 9.

soveltuivat hallitsemiseen, sekä suomenkielisiin suomalaisiin ”mongoleihin”, jotka olivat vinosilmäisiä, masentuneita ja lyhyitä. Täten nämä piirit katsoivat, että suomenruotsalaisilla olisi velvollisuus hallita rodullisesti heikkolaatuisempia suomalaisia.³⁹ Tällaiset puheet eivät kuitenkaan estäneet suomenruotsalaisia olemasta Suomen puolella Ahvenanmaan kysymyksessä.

Suomalainen julkinen sana lähti vastaiskuun ruotsalaisten levittämiä väitteitä vastaan. Esimerkiksi suomalainen geologi ja petrologi Jakob Johannes Sederholm julkaisi englanniksi ja ranskaksi⁴⁰ pamfletin *The Aland Question. From a Swedish Finlander's Point of View*. Tässä lehtisessä hän oikoi ruotsalaisten antamia vääriä karttatietoja.

Kuva 1. Ruotsalaisen diplomaatin Erik Sjöstedtin esittämä kartta saaristomerestä, jossa suuri osa Turun saaristosta on pyyhitty pois. Tämä luo mielikuvan siitä, että Ahvenanmaa kuuluisi maantieteellisesti Ruotsin vaikutuspiiriin.⁴¹

³⁹ Isaksson, Jokisalo ja Abdulkarim 2018,

⁴⁰ La question d'Åland: Considérations par un Finlandais de race suédoise

⁴¹ Sederholm 1920, 4.

Kuva 2. Sederholmin pamfletissaan julkaisema Ahvenanmaan ja Saaristomeren kartta 1920-lukuisella tarkkuudella. Kartassa erottuvat selvästi Ahvenanmaan ja Varsinais-Suomen maantieteellisesti yhdistävä Turun saaristo, sekä Ruotsin ja Ahvenanmaan erottava avomeri.⁴²

Karttojen lisäksi Sederholm otti kantaa ahvenanmaalaisten ja suomalaisten ”erirotuisuuteen”. Ruotsalaisten väitteistä, joiden mukaan ahvenanmaalaiset olisivat erilaisia länsisuomalaisiin nähden, Sederholm kommentoi ahvenanmaalaisten olevan keskipituudeltaan n. 170 cm kun esimerkiksi Länsi- Suomen suomenruotsalaiset ovat 169.4 cm pitkiä ja muualla suomalaiset olisivat pituudeltaan 164–168 cm, vaaleahiuksisia ja sinisilmäisiä. Hän myös kirjoitti muun muassa amerikkalaisten näkevän suomalaisten olevan osa ”pohjoista rotua” ja kutsuvat myös suomalaisia skandinaaveiksi. Sederholm katsoikin ruotsalaisten tavan kuvata suomalaiset

⁴² Sederholm 1920, 5.

mongoleina yhtä oikeaoppisena kuin sanoa italialaisten olevan mustia.⁴³ Sederholm ei myöskään jakanut ruotsalaisten turvallisuushuolia ainakaan Suomesta tulevan uhkan osalta. Hänen näkemyksensä mukaan Suomi nimenomaisesti toimi koko läntisen maailman, Ruotsi mukaan lukien, ”etuvartiona idän bolsevismia vastaan”.⁴⁴ Sederholm oli tässä näkemyksessään myös asian ytimessä, sillä läntiset vallat pitivät toivottuna, että Suomen puolustuskyky säilyisi vahvana. Maantieteellisesti Suomi oli lännestä katsottuna avainasemassa joko Neuvosto-Venäjään tehtäviin interventioihin, tai ainakin estämässä kommunismin leviämistä pohjoisen suunnalta.⁴⁵

Ahvenanmaan kysymys otettiin Kansainliiton käsittelyyn 1921. Suomalaiset olivat haluttomia viemään aihetta liiton käsiin, koska he katsoivat Ahvenanmaan kysymyksen olevan Suomen valtion sisäinen asia, ja liiton sääntöjen mukaan valtioiden sisäiset asiat olisivat niiden omissa käsissä.⁴⁶ Konfliktia ratkomaan ohjattu Kansainliiton juristikomitea kuitenkin katsoi, ruotsalaisten näkemyksiä myötäillen, ettei Suomen vastaisenäistynyt valtio ollut suoraan autonomisen Suomen suurruhtinaskunnan perillinen. Tämän näkemyksen mukaan Ahvenanmaa ei olisi Suomen itsenäistyessä ollut automaattisesti enää osa Suomea, ja siten sillä olisi tällaisissa asioissa oikeus vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa.⁴⁷ Kansainliitto kuitenkin huomioi Suomen riidassa tasavertaisena osapuolena suhteessa Ruotsiin.⁴⁸

Genevessä Ahvenanmaan kysymystä ratkottaessa sekä Suomi, Ruotsi että ahvenanmaalaiset pääsivät esittämään kantojaan riitaan. Ruotsalaiset ja ahvenanmaalaiset vetosivat saarten kieleen ja ruotsalaiseen kulttuuriin. Ruotsalaiset myös korostivat saarten ruotsalaista historiaa, ja ajatusta siitä, että Ahvenanmaa ei olisi ollut osa Suomea ennen vuotta 1809. Ahvenanmaalaiset taas esittivät pelkojaan siitä, että Suomi häivyttäisi ahvenanmaalaisen kulttuurin ja ruotsin kielen suomalaisuuden tieltä. Samalla he katsoivat vain Ruotsin kykenevän puolustamaan saaria ulkoisilta uhilta.⁴⁹

Suomalaiset vetosivat puolustuksessaan historiaan ja siihen, että Ahvenanmaa oli Ruotsin valtakunnan virallisissa dokumenteissa jo 1700-luvulla merkitty suomalaiseksi

⁴³ Ibid, 9–10.

⁴⁴ Ibid, 56–57.

⁴⁵ Wahlbäck 2011, 136.

⁴⁶ The Åland Question and the Rights of Finland 1920, 6–7.

⁴⁷ Kansallisarkisto.

⁴⁸ Jonkari 2008, 74.

⁴⁹ Ibid, 75.

maakunnaksi.⁵⁰ Lisäksi Neuvosto-Venäjä, josta Suomi oli itsenäistynyt, tunnusti 1920 allekirjoitetussa Tarton rauhassa Suomen rajoiksi entisen suurruhtinaskunnan rajat, joihin myös Ahvenanmaa kuului. Suomalaiset myös vetosivat jälleen Kansainliiton ajatukseen valtioiden suvereniteetista. Mikäli liitto ei ottaisi tätä Ahvenanmaan käsittelyssä huomioon, Suomi olisi ollut valmis jopa eroamaan liitosta ja sen armeija puolustamaan saaria sotilaallisesti.⁵¹

Kansainliitto kokosi tutkintakomission, johon kuului sveitsiläisiä, belgialaisia ja amerikkalaisia diplomaatteja. Komissio sai tehtäväkseen vierailla niin Ruotsissa, Suomessa kuin Ahvenanmaallakin.⁵² Komission kokoama raportti muodostui koko Ahvenanmaan kysymyksen käsittelyn käännekohdaksi. Komissio katsoi Suomen alueen käsittävän vuoden 1809 autonomiset rajat, joihin myös Ahvenanmaa näin kuului. He myös katsoivat saarten olevan Turun saariston suora jatke ja sitä kautta maantieteellisesti sidoksissa ennemmin Suomeen kuin Ruotsiin. Suomalaiset myötävaikuttivat tämän mielikuvan syntymiseen kuljettamalla komissiota Turusta Maarianhaminaan saariston läpi, kun taas matka Tukholmasta oli tehty avomerellä.⁵³ Merkittävien maantieteellisten seikkojen lisäksi raportissa korostettiin, etteivät ahvenanmaalaiset olleet kokeneet Suomen valtion osalta minkäänlaista sortoa tai kohtuuttomia vaatimuksia. Tämän myös ahvenanmaalaiset joutuivat myöntämään.⁵⁴

Ahvenanmaan komission raportti oli voitto Suomelle. Kesän 1921 Kansainliiton neuvotteluissa Suomi lupautui kunnioittamaan ahvenanmaalaisten kielellistä ja kulttuurista erilaisuutta. Ruotsissa oli Ahvenanmaan kysymyksen aikana käyty vaalit, ja uusi hallinto ei ollut yhtä intohimoinen kuin edeltäjänsä Ahvenanmaan suhteen.⁵⁵ Heitä painoi myös brittien taivuttelut siitä, että Ruotsin olisi hyväksi luopua aluevaateistaan ja pyrkiä parantamaan suhteitaan Suomen suuntaan.⁵⁶ Ruotsi pyrki kuitenkin edelleen saarten sotilaalliseen neutralisointiin, mistä Suomi ei pitänyt. Iso-Britannia ja Ranska olivat saarten demilitarisoinnin kannalla, vaikka molemmat suurvallat katsoivat, että aiempi 1856 päätetty demilitarisointipäätös ei ollut enää voimassa oleva eikä pätevä. Kansainliitto sai kuitenkin

⁵⁰ Sederholm 1920, 15.

⁵¹ Jonkari 2008, 76–77.

⁵² Jonkari 2008, 78.

⁵³ Kansallisarkisto.

⁵⁴ Jonkari 2008, 78–79.

⁵⁵ Ibid, 78–79.

⁵⁶ Jenne 2015, 36–37.

osapuolet kirjoittamaan kompromissisen Ahvenanmaan linnoittamattomuus- ja neutralisointi sopimuksen 20.10.1921.⁵⁷ Sopimuksen allekirjoittivat Suomen ja Ruotsin lisäksi Saksan, Tanskan, Ranskan, Viron, Ison-Britannian, Latvian, Italian ja Puolan valtion päämiehet. Kymmenen artiklaisessa sopimuksessa määriteltiin Ahvenanmaan rajat, joille Suomi ei saisi rakentaa linnoituksia tai pitää sotilaita. Suomi sai kuitenkin valtuuden sotilaallisiin operaatioihin saarilla, mikäli katsoisi jonkun vieraan vallan vaarantavan niiden turvallisuuden tai puolueettomuuden. Suomen hallitus ratifioi sopimuksen 28.1.1922.⁵⁸

Kansainliiton päätös jättää Ahvenanmaa osaksi Suomea, mutta demilitarisoituna ja autonomisena, ei ollut täysin yhdenkään kiistan osapuolen mieleen.⁵⁹ Suomi ja Ruotsi pääsivät kuitenkin tämän jälkeen jälleen hitaasti parantamaan tulehtuneita suhteitaan. Iso-Britannia, joka oli havitellut Ahvenanmaasta laivastotukikohtaa⁶⁰ ensimmäisen maailmansodan jälkeen saattoi hyväksyä demilitarisoinnin, jossa Suomi takasi, etteivät muut Itämeren suurvallat pystyneet hyödyntämään saaren geopolittisia mahdollisuuksia. Tämä sopi myös Ranskalle ja ensimmäisessä maailmansodassa heikentyneelle Saksalle. Neuvostoliitto, joka ei ollut mukana allekirjoittamassa demilitarisointisopimusta, kuitenkin kieltäytyi hyväksymästä sitä.⁶¹ Kun ruotsalaiset hyväksyivät Kansainliiton päätöksen ja luopuivat vaateistaan Ahvenanmaata kohtaan, myös ahvenanmaalaiset päätyivät hyväksymään Suomen sille myöntämän autonomian, joka suojasi heidän kieltään ja kulttuuriaan.⁶² Ahvenanmaalaiset myös muuttivat retoriikkaansa siten, että he saattoivat kääntää tappiollisen pyrkimyksen liittyä Ruotsiin voitokkaaksi autonomian saavuttamiseksi.⁶³ Takeeksi autonomialleen he saivat myös Kansainliitolta valitusoikeuden kansainväliseen oikeuteen, mikäli heidän itsemääräämisoikeuttaan rikottaisiin.⁶⁴

⁵⁷ Jonkari 2008, 80–81.

⁵⁸ Ulkoministeriö 1922.

⁵⁹ Henig 2010, 70.

⁶⁰ Komulainen 2005, 52.

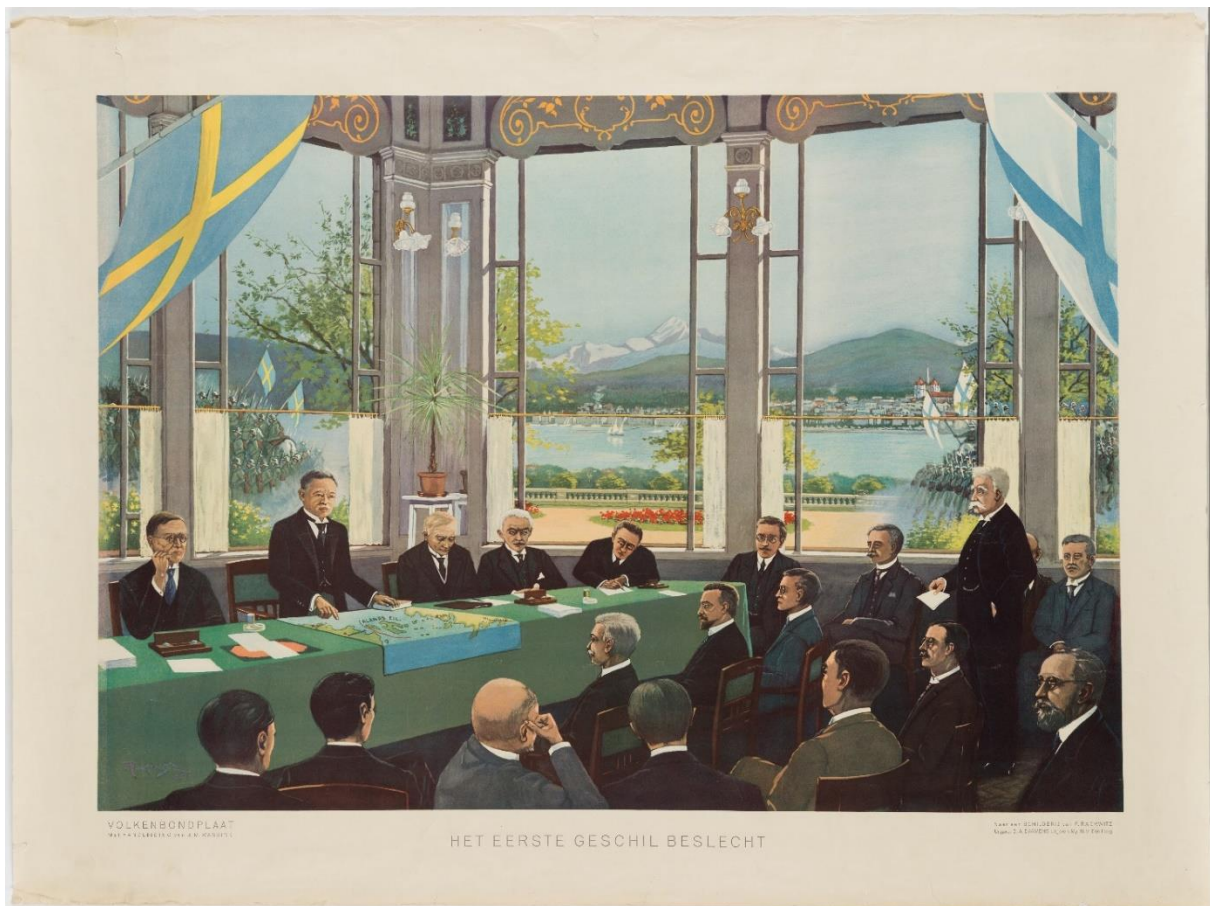
⁶¹ Jonkari 2008, 80–81.

⁶² Jenne 2015, 84.

⁶³ Komulainen 2005, 54.

⁶⁴ Naucner 2014, 389.

2.2 Japanin toiminta Kansainliitossa

Kuva 3. Kansainliitto käsittelee Ahvenanmaan kysymystä. Apulaissihteeri Inazō Nitobe seisoo kartan edessä. Nitobe toimi Ahvenanmaan kysymyksen päättäneiden neuvottelujen puheenjohtajana ja julisti Ahvenanmaan kuuluvat Suomelle. Suomen ulkoasiainministeri Carl Enckell on istumassa pöydän oikealla puolella, toinen oikealta. Ruotsin pääministeri Hjalmar Branting seisoo oikealla.⁶⁵

Japani, joka kuului ensimmäisen maailmansodan voittajavaltioihin, oli ajautunut osalliseksi pääasiallisesti Euroopassa käytyyn sotaan 1900-luvun alun sekalaisten liittolaissopimusten vuoksi. Maa oli ollut vuodesta 1901 sotilasliitossa Ison-Britannian kanssa. Liiton

⁶⁵ Rakwitz 1921.

tarkoituksena oli ollut vakauttaa Itä-Aasian voimatasapainoa, jossa länsimaiset kolonialistiset valtiot sekä Japani pyrkivät turvaamaan omat aluepiirinsä.⁶⁶ Erityisesti Britanniaa huolesti Venäjän vaikutuksen kasvu Tyynellä Valtamerellä. Se oli myös huolissaan aiemman merimahtinsa murentumisesta muiden suurvaltojen kasvattaessa omia laivastojaan. Vaikka japanilaisetkaan eivät tunteneet suurta sympatiaa Brittiläistä imperiumia kohtaan, he katsoivat Ison-Britannian laivastomahdin pitävän muut ulkomaiset kilpailijat loitolla Itä-Aasiasta.⁶⁷ Vuoden 1905 voittoisan Venäjä-Japani sodan jälkeen Japani oli myös voimansa tunnossa, ja sen katsottiin olevan yksi maailman ”kahdeksasta merkittävästä sotilasmahdista”.⁶⁸

Ensimmäisen maailmansodan alkaessa 1914 Japanin hallitus lähetti Saksalle uhkavaatimuksen poistaa sen kaikki sotilastukikohdat Kiinan Tsingtaosta.⁶⁹ Saksalaisten sivuutettua uhkavaatimuksen Japanin armeija aloitti satamakaupungin piirittämisen. Japanilaiset kykenivät sodan alkukuukausina aiheuttamaan Saksalle merkittäviä tappioita, joihin lukeutuivat muun muassa upotetut miinalaiva ja hävittäjä. Tsingtao antautui japanilaisille lopulta marraskuussa 1914. Vuoteen 1918 mennessä Japani oli onnistunut valloittamaan Saksalle kuuluneet alueet Kiinasta sekä sen kaikki Tyynenmeren saaret.⁷⁰

Sotapönnistelujensa myötä Japani sai osallistua 1919 Pariisin rauhankonferenssiin, jossa säädettiin lopulliset rauhanehdot hävinneille keskusvalloille. Versaillesin rauhassa Japani sai hallintaansa Kiinasta valtaamansa aiemmin Saksalle kuuluneet alueet. Myös Kiina oli vaatinut näitä alueita takaisin itselleen, mutta joutui tappiolle. Vaikka Japani näin sai pitää valtaamansa alueet mannermaalla, se joutui karvaasti pettymään merialueilla. Versaillesin rauhassa säädettiin, että Australia saisi ne Japanin Saksalta valtaamat Tyynenmeren saaret, jotka olivat päiväntasaajan eteläpuolella. Pohjoisista saarista taasen tuli Japanin mandaatti alueita, jotka tulisi pitää demilitarisoituna.⁷¹ Päätöksen takana oli pitkälti Yhdysvallat, joka oli huolissaan Japanin vahvistumisesta Tyynenmeren eteläisillä alueilla ja erityisesti sille kuuluneiden saarten lähistöllä.⁷² Japanilaisista päätös oli loukkaava, ja tällä oli paljon vaikutuksia heidän suhtautumisessaan länsimaihin seuraavien vuosikymmenten aikana.

⁶⁶ Burkman 2008, 2.

⁶⁷ Killeen 2021.

⁶⁸ Muut merkittävät mahdit olivat Iso-Britannia, Ranska, Italia, Yhdysvallat ja Itävalta-Unkarin-, Saksan- ja Venäjän keisarikunnat. Burkman 2008, 4.

⁶⁹ Nykyisin Qingdao.

⁷⁰ Killeen 2021.

⁷¹ Päätös oli huomattavan samanlainen kuin kaksi vuotta myöhemmin tehty päätös Ahvenanmaasta.

⁷² Kobayashi 2021.

Menestyksekkäiden sotatoimien ansiosta Japanin status Itä-Aasian suurimpana sotilasmahtina voimistui entisestään. Tätä edesauttoi Venäjän vallankumoukset ja ajautuminen sisällissotaan vuosina 1917–1918. Aiemman vihollisensa heikentymisen myötä Japanin sotilasasiantuntijat katsoivat enää Yhdysvaltojen pystyvän estämään keisarikuntaa valtaamasta koko itäistä Aasiaa.⁷³ Japanin päätavoitteena oli kuitenkin vielä 1920-luvulla päästä käsiksi Kiinaan valtaviin luonnonrikkauksiin ja resursseihin. Tilanne oli kuitenkin Japanille mutkikas. Kiina liittyi Saksan vastaiseen liittoumaan helmikuussa 1917 ulkovaltojen ja erityisesti Yhdysvaltojen painostuksesta.⁷⁴ Japanista tuli vastentahtoisesti Kiinan liittolainen sodassa Saksan keisarikuntaa vastaan. Voittajavaltiona Kiinan tasavalta oli myös perustamassa Kansainliittoa. Tämä oli pitkällä aikavälillä kestävämpiä Japanille, jolla oli merkittäviä suunnitelmia laajentaa alueitaan Kiinan kustannuksella.

Pariisin rauhankonferenssissa voittajavaltiot sanelivat tulevan Versaillesin rauhan ehdot, jotka sodan hävinneet osapuolet joutuivat hyväksymään ilman mahdollisuutta muuttaa sen ehtoja. Pariisissa voittajavallat loivat yhteistä pohjaa presidentti Wilsonin visioimalle rauhanjärjestölle, joka kehittyi Kansainliitoksi. Ison-Britannian pääministerin Lloyd Georgen suunnitelmissa Kansainliitto olisi muodostunut viidestä voimakkaasta valtiosta, jotka olisivat Britannian lisäksi Yhdysvallat, Ranska, Italia ja Japani. Näiden lisäksi hän olisi ottanut mukaan neljä mainitsematonta pienenpää valtiota toimimaan tasapainottavana elimenä.⁷⁵

Kansainliitossa Japani huomasi nopeasti tulevansa länsimaisten suurvaltakumppaniensa hyljeksimäksi. Vaikka Japani sotamahtinsa ja teollistumisensa puolesta luettiin suurvallaksi, Kansainliiton eurooppalaiset suurvallat eivät hyväksyneet maata tasavertaisena kumppanina. Kaikkein räikeimmin tämä tuli esille 1919 Japanin esittäessä Kansainliitolle ehdotuksen rodullisesta tasa-arvosta⁷⁶ liiton jäsenmaiden välillä. Japanin päättäjät olivat hyvin tietoisia liittolaismaidensa rasistisesta suhtautumisesta muihin kuin valkoisiin kansoihin. Tämä sai heidät epäluuloisiksi tulevasta asemastaan Kansainliitossa. Samaan aikaan japanilaiset kuitenkin pelkäsivät jättäytyä pois liitosta, jonka he uskoivat muodostuvan merkittäväksi

⁷³ Burkman 2008, 8.

⁷⁴ Mühlhahn 2016.

⁷⁵ Henig 2010, 27.

⁷⁶ 人種の差別撤廃提案, Jinshutekishabetsu teppai teian.

maailmanpoliittiseksi järjestöksi. Pariisin rauhan konferenssissa Japanin lähetystö esitteli muille liiton perustajajäsenille ehdotuksensa.

[–] Mikäli Kansainliitto tullaan perustamaan, Japanin hallitus ei voi jäädä sen ulkopuolelle ja mikäli järjestön perustamisessa ilmenee taipumusta tietynlaiseen malliin, on [Japanin] delegaation mahdollisuuksien mukaisesti pidettävä huoli, ettei Japanille koituisi haittaa edellä mainittujen rodullisten ennakkoluulojen vuoksi.

Kansakuntien välisen tasa-arvon ollessa Kansainliiton peruseriaate, tulisi korkeimpien hallintoelinten sopia myöntävänsä kaikille ulkomaiden kansalaisille, Liiton jäsenille, tasapuolinen ja oikeudenmukainen kohtelu ilman erottelua joko lainsäädännön tai heidän rotunsa tai kansallisuutensa vuoksi.⁷⁷

Ehdotuksella oli vahva kannatus Japanin julkisessa keskustelussa, jopa suurempi kuin Tsingtaon ja Tyynenmeren saarten kysymyksellä. Esimerkiksi japanilainen *Tokyo asahi*-lehti kirjoitti, että rotutasa-arvon tulisi toimia ehtona Japanin liittymiselle Kansainliittoon. Sama lehti kirjoitti myös mahtipontisesti julkisen kirjeen Japanin valtuustolle toimia ”kaikkien maailman värillisten kansojen etujen ajajina maailman rauhan ja Kansainliiton ideologian puolesta”. Aihe oli esillä myös Japanin politiikassa, missä puoluejohtajat kannustivat Kansainliiton lähettiläitään, mutta samalla varoittelivat esityksen epäonnistumisen olevan ”erittäin vakava diplomaattinen kömmähdyt”.⁷⁸

Japanin ehdotus sai osakseen niin myötämielisyyttä kuin vastustusta Pariisissa. Siirtomaavalloista muun muassa Ranska asettui tukemaan ehdotusta⁷⁹. Ranskan lisäksi myös

⁷⁷ If a League of Nations is to be established, the Japanese Government cannot remain isolated outside the League and should there appear any tendency towards the establishment of a definite scheme, the Delegates will so far as the circumstances allow to make efforts to secure suitable guarantees against the disadvantage to Japan which would arise as aforesaid out of racial prejudice. The equality of nations being a basic principle of the League of Nations, the High Contracting Parties agree to accord as soon as possible to all alien nationals of states, members of the League, equal and just treatment in every respect making no distinction, either in law or in fact, on account of their race or nationality. Englannin kielinen käännös japaninkielisestä alkuperäistekstistä. Shimazu 1995, 70–71.

⁷⁸ Burkman 2008, 80–86.

⁷⁹ Tämä siitähän huolimatta, että Ranskan valtio oli asettanut Etelä-Aasian siirtomaihinsa tulleja ja rajoituksia japanilaisille tuotteille, mutta ei länsimaalaisille. Burkman 2008, 81.

Italia, Brasilia, Kiina, Kreikka, Serbia ja Tšekkoslovakia puolsivat Japanin esitystä. Ranskaa lukuun ottamatta rodullista tasa-arvoa ajaneet maat lukeutuivat pääosin nuoriin kansallisvaltioihin, joilla oli merkittävä historia, mutta jotka olivat kuitenkin joutuneet tavalla tai toisella alistumaan vieraiden valtojen vaikutuspiireihin (Italia, Kreikka, Kiina, Brasilia). Toisen joukon muodostivat sotilaallisesti ja taloudellisesti heikommat maat, joita pidettiin alempiarvoisena Anglo-Amerikkalaisessa maailmankuvassa.

Rodullisen tasa-arvon ehdotusta vastaan asettui sekä Yhdysvallat että Brittiläinen Kansainyhteisö. Erityisesti Kansainyhteisöön kuuluneet Australia ja Uusi-Seelanti vastustivat Japanin esitystä. Molempiin maihin oli suuntautunut vuosisadan alusta lähtien aasialaistaustaista maahanmuuttoa muun muassa Intiasta, Kiinasta ja Japanista, mitä yritettiin hillitä ”valkoisen maahanmuuton” edesauttamiseksi.⁸⁰ Samalla erityisesti Australian pääministerille, William Hughesille, oli tärkeää sabotoida ehdotusta. Hughes oli huolissaan Japanin vaikutusvallan kasvulla Tyynellämerellä, ja pyrki hän kaikin keinoin estämään kaiken, mikä ajaisi japanilaisten etuja suhteessa Australiaan ja Isoon-Britanniaan.⁸¹

Samoin kuin Australiassa ja Uudessa-Seelannissa, myös Yhdysvalloissa pyrittiin rajoittamaan aasialaistaustaista maahanmuuttoa etenkin Kalifornian osavaltiossa, jossa eli suuri japanilaistaustainen vähemmistö. Useat aasialaistaustaisten maahanmuuttoa vastustavat tahot katsoivat rodullisen tasa-arvon hyväksymisen toimivan vaatimuksena vapaasta maahanmuutosta, jota monet amerikkalaisista eivät hyväksyneet.⁸² Presidentti Wilson ei henkilökohtaisesti vastustanut ehdotusta, mutta hän joutui taipumaan yhdysvaltalaisten vaatimukseen olla tukematta Kansainliiton rodullista tasa-arvoa.⁸³

Presidentti Wilson toimi puhemiehenä Pariisissa äänestettäessä rodullisen tasa-arvon puolesta. Vaikka Japanin ehdotus sai enemmistön puolelleen, asiasta ei saatu yhteistä päätöstä brittien ja amerikkalaisten vastustuksen takia. Tämän vuoksi Wilson saattoi katsoa ehdotuksen kaatuvan yhteisymmärryksen puutteeseen. Kulissien takana Japanin delegaatio neuvotteli amerikkalaisten kanssa sopimuksen siitä, että he eivät nostaisi rotujen tasa-arvoa uudestaan pinnalle vastineeksi Tyynenmeren saarten ja Tsingtaon hallinnasta.⁸⁴

⁸⁰ Shimazu 1995, 205–206.

⁸¹ Burkman 2008, 83.

⁸² Shimazu 1995, 249, 262.

⁸³ Shimazu 1995, 262–269.

⁸⁴ Burkman 2008, 85.

Japanin julkisessa keskustelussa rodullisesta tasa-arvoisuudesta perääntymistä pidettiin kansallisena häpeänä. Japanin diplomaatteja syytettiin epäonnistumisesta ja huonosta vaihtokaupasta. *Kokumin* nimisen lehden päätoimittaja syytti Japanin lähetystön nolanneen kansakunnan muiden aasialaisten valtioiden silmissä ja alentaneen Itä-Aasian merkittävimmän valtakunnan toisen luokan suurvallaksi.⁸⁵

Japanin ehdotuksella rotujen välisestä tasa-arvosta ja sen kaatumisella oli kaksi seurausta, jotka ovat aiheellisia tutkimukseni kannalta. Ensimmäinen keskittyy siihen, miten japanilaisten näkemykset rodusta vaikuttivat Ahvenanmaan kysymykseen. Rotuopillisissa keskusteluissa suomalaisten katsottiin edustavan ruotsalaisiin nähden alemmaa ”aasialaista rotua”. Ruotsalaiset myös hyödynsivät tätä retoriikkaa yrittäessään esittää ahvenanmaalaiset erituisina niin kantasuomalaisiin kuin jopa suomenruotsalaisiin nähden.⁸⁶ Japanilaisille, jotka olivat itsekin joutuneet kärsimään eurooppalaisista rotukäsityksistä, oli varmasti helpompaa sympatisoida suomalaisia. Tätä aihetta käsittelem tässä tutkimuksessa enemmän kolmannessa luvussa.

Toinen merkitys rotujen tasa-arvon ehdotuksesta, jonka nostan esiin, liittyy sen hylkäämiseen. Japani aloitti taipaleensa Geneveen⁸⁷ perustetussa Kansainliitossa vaikeissa olosuhteissa. Japanilaisten esitys rotujen tasa-arvosta oli kaatunut, mikä oli valtiolle arvovaltatappio. Japanilaiset huomasivat myös olevansa Euroopassa monessa suhteessa altavastaajan asemassa. Sen ensimmäisen suuri ongelma oli yksinkertaisesti maantieteellinen. 1900-luvun alussa laivamatka Japanista Eurooppaan kesti seitsemän viikkoa. Tämä vaikeutti Japanin valtionjohdon osallistumista Kansainliiton päätöksentekoon. Erityisesti Japanin korkeimmalle ulkopoliittiselle valtioelimelle ulkoministeriölle oli käytännössä mahdotonta saapua Geneven tapaamisiin samassa määrin kuin Euroopan valtioilla.⁸⁸ Japani joutui useimmissa kokouksissa tyytymään vain omiin Kansainliiton lähettiläisiinsä. Tämäkään ei ollut ongelmatonta, sillä Japanin edustajilla ei välimatkan vuoksi ollut usein mahdollisuuksia neuvotella valtionjohdon kanssa tai selostaa Kansainliiton päätösten merkityksiä japanilaisessa julkisessa keskustelussa.⁸⁹

⁸⁵ Burkman 2008, 85.

⁸⁶ Sederholm 1920, 9.

⁸⁷ Pariisin rauhan konferenssissa Kansainliiton päämajaksi valikoitui Geneve Sveitsistä.

⁸⁸ Yhdysvallat oli tässä vaiheessa jättäytynyt Kansainliiton ulkopuolelle.

⁸⁹ Burkman 2008, 116.

Etäisyyksien lisäksi japanilaiset kärsivät kulttuurisista eroista eurooppalaisiin kansoihin. Japanilaisille tyypillinen ilmeettömyys ja välitön kohteliaisuus oli monille eurooppalaisista vierasta ja ärsyttävää.⁹⁰ Japanin lähettiläillä oli myös vaikeuksia opetella eurooppalaisia kieliä⁹¹, mikä vaikeutti kommunikoimista Geneven ”hotelli diplomatiassa”. Japani oli alusta alkaen pyrkinyt tasapainoittamaan Kansainliittoa, joka varsinkin Yhdysvaltojen jättäytyttyä pois oli muuntumassa eurooppalaisten⁹² suurvaltojen herrasmieskerhoksi. Jouduttuaan kulttuurisesti ja kielellisesti alhaisempaan asemaan, sekä jouduttuaan taipumaan rotujen välisen tasa-arvon kieltämiseen, Japani joutui ottamaan toisenlaisen taktiikan liitossa. Lähettiläidensä suhteellisen pienestä määrästä huolimatta Japani pyrki osallistumaan aktiivisesti mahdollisimman moneen Kansainliiton päätökseen. Tämän toimintamallin perusteella ei olekaan niin yllättävää, että Japani päätyi osallistumaan itselleen näennäisen merkityksettömän Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisemiseen.

Lähdeaineistot ja viittaukset Japanin osuudesta Ahvenanmaan kysymyksessä vaihtelevat suuresti. Thomas Burkman ei Japanin toimia Kansainliitossa käsittelevässä teoksessaan mainitse lainkaan Ahvenanmaan kysymystä tai Japanin osuutta sen ratkaisussa. Myöskään Ruth B. Henigin laaja teos Kansainliiton historiasta ei katso Japanin osuutta Ahvenanmaan kysymystä käsittelevässä kappaleessaan mainitsemisen arvoiseksi. Myöskään Lauri Jonkarin ja Krister Wahlbäckin teokset Ahvenanmaan kysymyksestä eivät käsittele Japanin osuutta. Suomalainen lehdistö ei myöskään mainitse Japanin aktiivista osuutta Ahvenanmaan kysymykseen, jos ei oteta lukuun muutamissa lehdissä ollutta mainintaa: ”Kokouksen alussa pyysi Ruotsin edustaja, hra Brantin ensiksi puheenvuoron, mutta puheenjohtaja, Japanin edustaja, vicomte Ishii ilmoitti, että puheenvuoroissa seurataan aakkosjärjestyttä, ja että Suomella on etusija”.⁹³ Suomen ulkoasiainministerin Carl Enckellin kattavassa selonteossa mainitaan Japanin Suomelle antama itsenäisyyden tunnustaminen, muttei mainita maan aktiivista osuutta Ahvenanmaan kysymyksessä. Sen sijaan hän kertoi Pariisissa Ramstedtille henkilökohtaisesti ihmetelleensä japanilaisten intoa ja puheenvuorojen määrää asiaa

⁹⁰ Ibid, 119.

⁹¹ Japanilaiset olivat tietoisia siitä, että heidän kielitaitonsa ei ollut yhtä hyvää kuin esimerkiksi kiinalaisilla, mikä hävetti japanilaisia paljon. Ibid, 119.

⁹² Kansainliiton Neuvoston pysyvien jäsenmaiden ainoana aasialaisena valtiona Japani myös katsoi voivansa edustaa liitossa koko itäistä-Aasia, mikä sopi hyvin heidän alentuvaan suhtautumiseensa alueen muita kansoja kohtaan. Burkman 2008, 111.

⁹³ Ahvenanmaanasia kansainliiton neuvostossa, Uusi-Suomi 9.7.1921, 1.

koskien.⁹⁴ Tämä viittaus löytyy kuitenkin Ramstedtin omista muistelmista, mikä tuo esiin sen tosiasian, että tietoa Japanin osuudesta löytyy lähinnä vain häneen liittyvistä aineistoista. Tämä sisältää toki sisältää sekä suomalaisia että japanilaisia lähteitä. Tämän lisäksi myös Japanin ulkoministeriön arkistot tietävät kertoa Japanin delegaation pitäneen Genevessä puheita Ahvenanmaan kysymystä koskien.⁹⁵ Tästä voi tehdä johtopäätöksen, ettei Japanin osuus Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisussa ole pelkästään Ramstedtin itsekehua omalle diplomatialleen Japanissa.

Japanin tuki nimenomaan Suomelle eikä Ruotsille oli alkujaan pienestä kiinni. Jo vuonna 1919, kun ruotsalaiset olivat ottaneet ensimmäistä kertaa esiin vaatimuksensa Ahvenanmaasta, japanilaiset olivat osallisina. Eräs japanilainen diplomaatti (jonka nimeä lähde ei kerro) esitti, ettei Ahvenanmaan kysymys ollut suoraan seurausta ensimmäisestä maailmansodasta, eikä siihen liittyvistä aluemuutoksista olisi soveliaista puhua ilman sitä valtiota jolle alue oli kuulunut. Tässä tapauksessa he katsoivat saarten olleen Venäjän vallan alaisia, minkä vuoksi niiden kohtalosta ei olisi soveliaista päättää ilman heitä.⁹⁶ Kysymyksellä ei vielä silloin ollut japanilaisille suurta mielenkiintoa.

Vuonna 1921 Ruotsin lähetystö Japanissa otti yhteyttä Japanin delegaatioon, pyytäen ja myös olettaen saavansa siltä tukensa vaateilleen Ahvenanmaan omistuksesta. Japanin Suomen lähettiläs G.J Ramstedt sai asiasta vihiä ja oli yhteydessä Japanin ulkoministeriöön. Lisäksi hän kirjoitti Japanin delegaatiolle jaettavaksi muistion, jossa hän käsitteli Ahvenanmaan kysymystä Suomen näkökannalta.⁹⁷ Käsittelen Ramstedtin toimia ja osuutta enemmän kolmannessa kappaleessa. Merkittävää kuitenkin on, että Ramstedt sai japanilaiset kiinnostumaan Ahvenanmaan kysymyksestä suuremmassa määrin kuin hänen ruotsalaiset kollegansa.

Japanin delegaatio oli tyytyväinen saadessaan Ramstedtin muistion. He katsoivat olevansa tämän myötä paremmin valmistautuneita Eurooppaa käsitteleviin istuntoihin kuin aiemmin.⁹⁸ Kansainliiton Ahvenanmaata käsittelevissä neuvotteluissa Japani asettuikin tukemaan Suomen näkemystä ja vaati kovaäänisesti saarten kuuluvan Suomelle. Kikujirō Ishii, eräs

⁹⁴ Ramstedt 1998, 275–276.

⁹⁵ Momose 1973, 14–15.

⁹⁶ Momose 1973, 13.

⁹⁷ Ramstedt 1998, 272–275.

⁹⁸ Bengelsdorff 2019, 132–133.

Liiton kokouksiin osallistuneista japanilaisista diplomaateista, raportoikin Tokioon japanilaisten saaneen vahvan jalansijan neuvostossa, joka käsitteli Ahvenanmaan kysymystä.⁹⁹ Lopulta nimenomaan japanilainen Inazō Nitobe saattoi julistaa Ahvenanmaan kysymyksen ratkaistuksi Suomen eduksi.¹⁰⁰

2.3 Ahvenanmaan kysymyksen merkitys Japanille ja Kansainliitolle

Mitä merkitystä Ahvenanmaan kysymyksellä sitten oli niin Japanille kuin Kansainliitollekin? Vaikka koko konfliktia voi luonnehtia 1900-luvun historian lyhyenä sivujuonteena, sillä oli kauaskantoisempia seurauksia. Ahvenanmaan säilymiselle osana Suomea ei luulisi ensisilmäyksellä olevan suurtakaan merkitystä Japanille. Nostan tässä kappaleessa kuitenkin esille sekä muiden tutkijoiden että omia huomioita siitä, mitä seurauksia tapahtumasta oli Japanille.

Kansainliiton alkutaival oli ollut monessa mielessä tappiollinen Japanille. Se oli joutunut perääntymään modernista näkökulmasta katsottuna edistyksellisestä rotujen välisen tasa-arvon ehdotuksestaan, mistä japanilainen yleisö oli katkera. Vielä isommaksi menetykseksi Japanille muodostui kuitenkin se, etteivät sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto¹⁰¹ liittyneet Kansainliittoon. Koska Japanin hallinto katsoi näiden kahden valtion olevan avainasemassa maan turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä, Kansainliiton merkitys väheni huomattavasti japanilaisten silmissä. Jopa Kansainliitossa ja Ahvenanmaan kysymyksessä avainasemassa ollut Inazō Nitobe katsoi järjestön merkityksen olevan enää kolmannes siitä, mitä se olisi ollut, mikäli amerikkalaiset ja venäläiset olisivat olleet siinä mukana.¹⁰²

Ahvenanmaan kysymyksen voi katsoa tuoneen näihin kahteen kohtaan jonkinlaista erävoittoa japanilaisille. Jouduttuaan tappiolle niin neuvotteluissa kuin yleisessä eurooppalaisessa diplomatiaetiketissäkin, Ahvenanmaan kysymys oli mahdollisesti Japanille ensimmäisiä diplomaattisia voittoja.¹⁰³ Brittien ja ranskalaisten ollessa alussa Ruotsin kannalla, saattoi

⁹⁹ Japanin arkistoissa ei kuitenkaan mainittu Ramstedtia tai hänen panostaan. Momose 1973, 13–14.

¹⁰⁰ Bengelsdorff 2019, 133.

¹⁰¹ Neuvostoliitto liittyi lopulta 1934 Kansainliittoon, mistä se erotettiin 1939.

¹⁰² Burkman 2008, 105.

¹⁰³ Tämä riippuu pitkälti siitä, katsooko Tsingtaon ja Tyynenmeren saarten hallintaoikeuden rotujen välisen tasa-arvon kustannuksella olleen poliittinen voitto vai tappio.

Suomen voittoa japanilaisten tuella pitää tietynlaisena arvovaltatappiona Euroopan mahtimaille. Varsinkin kun Japanin delegaatio saattoi Ramstedtin muistion avulla osoittaa huomattavaa tietoutta aiheeseen liittyen, kun taas monet länsimaista olivat olleet ruotsalaisten antamien pitkälti manipuloitujen faktojen varassa. Diplomaattinen voitto länsimaista Ahvenanmaan kysymyksessä ei kuitenkaan ollut niin merkittävä, että esimerkiksi Burkman olisi katsonut sen olleen mainitseminen arvoinen Japanin Kansainliiton taipaaleen historiikissa.

Länsimaiden näpytyksen lisäksi erityisesti Hiroshi Momosen tutkimuksesta löytyy myös muita viitteitä Ahvenanmaan kysymyksen merkityksestä japanilaisille, ja siitä miksi Suomen voitto oli myös Japanin voitto. Japani oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden Pariisin rauhan konferenssissa 1919, ja se oli jo 1905 tehnyt pienimuotoista yhteistyötä suomalaisten separatististen liikkeiden kanssa. Nämä kansojen välisen ystävyuden eleet eivät kuitenkaan johtuneet niinkään Japanin sympatioista suomalaisia kohtaan. Japanille tärkein Suomeen liittyvä tekijä 1900-luvun alussa oli sen sijainti Venäjän¹⁰⁴ ja erityisesti Pietarin vieressä. Japanilla oli kaikkii Pohjoismaihin toimiva yhteinen lähetystö Tukholmassa. Kerätessään tietoa Venäjästä japanilaiset kuitenkin tiedostivat Helsingin vahvuudet Tukholmaan nähden. Paitsi että uutiset Pietarista saapuivat Helsinkiin lähes kaksi päivää ennen Tukholmaa, Suomi oli vasta itsenäistyneiden Baltian maiden tapaan ollut osa Venäjän imperiumia. Etuna Baltian maihin nähden Suomi oli myös solminut diplomaattiset suhteet Japanin kanssa.¹⁰⁵ Puolustamalla Suomea Ahvenanmaan kysymyksessä ja myöhemmin perustamalla lähetystön Helsinkiin Japani sai aitiopaikan seurata Neuvostoliiton kehitystä sisällissodasta bolsevikkien hallintoon. Tällä Japani saattoi osittain korvata Neuvostoliiton pois jääntä Kansainliitosta.

Kolmas syy Japanille tukea Suomea liittyi Itä-Aasian geopolitiikkaan sekä Japanin harjoittamaan imperialismiin. Pariisin rauhan konferenssissa se oli joutunut puolustamaan oikeuksiaan Saksalta valtaamiinsa alueisiin. Saksalta saamiensa alueiden lisäksi Japanilla oli pitkän tähtäimen suunnitelmia Kiinaa sekä muita Tyynenvaltameren saaria kohtaan. Koska kuitenkin sekä Japani että Kiina kuuluivat Kansainliittoon, Japani ei olisi pystynyt hyökkäämään maahan ilman muiden Liiton jäsenten sanktioita.¹⁰⁶ Tämän vuoksi se pyrki

¹⁰⁴ Myös Suomelle Japanissa toimivan lähettilään tärkein tehtävä oli seurata Venäjää, sekä sen ja Japanin mahdollista lähentymistä. Ulkoasiainministeri Rudolf Holsti oli tietoinen Suomen geopolitiittisesti vaikeasta asemasta, minkä vuoksi Japanin lähettilään yksi tehtävä oli seurata, mikäli Japanin, Venäjän ja Saksan välit lähenisivät niin paljoa, että siitä muodostuisi uhka Suomen turvallisuudelle. Koponen 2020, 17–18.

¹⁰⁵ Momose 1973, 10–13.

¹⁰⁶ Burkman 2008, 77–78.

edistämään suurvaltapyrkimyksiään aluksi Kansainliiton sääntöjen puitteissa. Japani, saarivaltio itsekin, havitteli eteläisen Tyynenmeren saarten herruutta itselleen. Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisussa oli painotettu muun ohella manner-Suomen ja Ahvenanmaan välistä saaristoketjua. Esimerkiksi tutkija Bengesdorff katsoi tämän toimineen Japanin kaipaamana ennakkotapauksena Kansainliitossa.¹⁰⁷ Toisaalta mielestäni on syytä huomioda, että Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisuun vaikuttanut saarten demilitarisoinnin soveltaminen Tyynenmeren saariin olisi tuskin käynyt japanilaisille. Tästä syystä uskon Suomen sijainnin Neuvosto-Venäjään nähden toimineen huomattavasti merkittävämpänä syynä Japanin Suomelle antamalle tuelle.

Kansainliitolle Ahvenanmaan kysymys oli sen ensimmäisiä tulikokeita järjestönä, joka pyrki estämään jäsentensä välisen aseellisen konfliktin. Vaikka kumpikaan kiistan osapuolista ei ollut täysin tyytyväinen Liiton päättämään lopputulokseen, järjestö oli onnistunut ratkaisemaan konfliktin. Tämä oli vaatinut siltä monia neuvotteluita ja perinpohjaista asiaan perehtymistä.¹⁰⁸ Täten Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisua voidaan pitää Kansainliiton ensimmäisenä merkittävänä onnistumisena rauhanjärjestönä.

Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisu antoi Kansainliitolle sen kaipaamaa uskottavuutta. Erityisesti monille pienemmille maille liitto muodostui turvallisuuspolitiikan kulmakiveksi, joka suojeli niitä suurempien maiden mielivallalta.¹⁰⁹ Myös Suomi nojautui ulkopolitiikassaan voimansa näyttäneeseen Kansainliittoon. Alkujaan skeptisesti Kansainliittoon suhtautunut Suomi alkoi Ahvenanmaan toimien myötä osoittaa uskoa siihen, että liitto kykenisi suojelemaan sen pienimpiäkin jäsenmaita.¹¹⁰

Kansainliiton valoisa alkutaival ei kuitenkaan kantanut enää 1930-luvulle. Se oli onnistunut estämään pahimmassa tapauksessa aseellisen yhteydenoton Suomen ja Ruotsin välillä, mutta nämä valtiot eivät olleet suurvaltoja.¹¹¹ Maat saattoivat myös tyytyä liiton päätökseen, koska diplomaattinen ratkaisu hyödytti niitä enemmän kuin sotilaallinen konflikti.¹¹² Kansainliitto kuitenkin toimi käytännössä vain niin pitkään, kun sen jäsenmaat toimivat liiton ideologian

¹⁰⁷ Bengelsdorff 2019, 134–135.

¹⁰⁸ Henig 2010, 70.

¹⁰⁹ Bengelsdorff 2019, 135.

¹¹⁰ Jonkari 2008, 371–373.

¹¹¹ Henig 2010, 71.

¹¹² Jenne 2015, 80.

puitteissa. Kun jokin jäsenvaltio erkani yhteisestä linjasta, ei liitolla ollut sanktioiden lisäksi keinoja pakottaa jäseniään rauhaan.¹¹³ Japanin ja Kansainliiton onnistuminen Ahvenanmaan kysymyksessä sulki lopulta 1931 Japanin armeijan hyökättyä Mantšuriaan.¹¹⁴ Liitto ei kyennyt taivuttelemaan tai pakottamaan Japania lopettamaan hyökkäystä, eikä onnistunut estämään sitä eroamasta Kansainliitosta 1933. Kun Japanin ja Kiinan välille syttyi uusi sota 1937, Kansainliitto saattoi vain seurata sivusta ja antaa Kiinalle sen pyytämää moraalista tukea Japanin tehdessä hirmutöitä maassa.¹¹⁵ Tämä heikkous ei jäänyt Hitleriltä ja Stalinilta huomaamatta, ja he saattoivat ajaa maailman jälleen sotaan 1939. Kansainliitto epäonnistui perimmäisessä tavoitteessaan säilyttää rauha ja joutui toisen maailmansodan jälkeen väistymään Yhdistyneiden Kansakuntien tieltä.¹¹⁶ Ahvenanmaa säilyi kuitenkin maailmansodan yli osana Suomea, ja yli 100-vuotta myöhemmin säilyy Kansainliiton yhden onnistumisen ilmentymänä.

¹¹³ Jonkari 2008, 373.

¹¹⁴ Henig 2010, 134.

¹¹⁵ Burkman 2008, 206–208.

¹¹⁶ Henig 2010, 182.

3 G.J Ramstedt ja Japanin suhteet Suomeen ja Ruotsiin

3.1 Ramstedtin toiminta Japanissa

Varhaisen 1900-luvun Suomen ja Japanin välisiin suhteisiin tuskin vaikutti kukaan yksittäinen henkilö yhtä paljon kuin suomalainen kielitieteilijä ja diplomaatti Gustaf John Ramstedt. Ahkera lähettiläs teki Japanissa toimiessaan paljon työtä tehdäkseen Suomea tunnetuksi kaukaisessa saarivaltakunnassa. Poliittisten ja kulttuurillisten toimien lisäksi Ramstedtin onnistui tutustua sekä japanilaisiin että muun maalaisiin korkea-arvoisiin henkilöihin, sekä päästä muun muassa Japanin keisarinnan suosioon.¹¹⁷

Gustaf John Ramstedt syntyi Tammisaarella 1873 köyhään ruotsinkieliseen suurperheeseen.¹¹⁸ Perhe muutti usein, ja nuori Gustaf päätyi opiskelemaan Turun klassiseen Lyseoon. Koulussa Ramstedt oli luokkansa priimuksia ja oppi puhumaan ranskaa, saksaa, venäjää, kreikkaa ja latinaa. Kielellisesti lahjakas Gustaf oppi myös puolaa puutarhuriltaan, sekä englantia tapaamiltaan merimiehiltä. Suomen kieltä hän oppi naapurustonsa Raunistulan suomalaisilta ystäviltaan, joiden seurassa hän tutkijoiden mukaan viihtyi paremmin kuin rikkaiden ruotsinkielisten koulutovereidensa kanssa.¹¹⁹ Omissa muistelmissaan hän ei kuitenkaan kerro tarkemmin millaisessa seurassa hän lapsena viihtyi Etelä-Suomen monikielisessä ympäristössä.

Ramstedt aloitti 1892 teologian opiskelun Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa (nykyisessä Helsingin Yliopistossa), mutta vaihtoi pääaineensa filosofiaan vuotta myöhemmin. Siellä hän kiinnostui sekä esperantosta että altaalaisista kielistä, joita hunnilaiset, turkkilaiset ja mongolialaiset kansat puhuivat.¹²⁰

Vuodesta 1898 Ramstedt paneutui kielentutkimukseen ja teki viidentoista vuoden aikana useita retkiä Keski- ja Itä-Aasiaan. Tutkimusretkiensä aikana hän tutki mongolialaisia kieliä, joista hän kirjoitti väitöskirjan. Tutkimustensa ansiosta Ramstedt sai 1906 altaalaisten kielten

¹¹⁷ Saarikivi 2018.

¹¹⁸ Halén 1998, 1–2.

¹¹⁹ Bengelsdorff 2019, 14–17.

¹²⁰ Halén 1998, 8, 14, 27.

dosentin paikan Helsingin Yliopistoon.¹²¹ Akateemisen arvostuksen lisäksi hänen tutkimusmatkansa tekivät Ramstedtista Suomen johtavan Aasian tuntijan.

Ramstedtin omien sanojen mukaan hän sai kesänä 1919 yllättäen yhteydenottopyynnön Rudolf Holstilta. Vastikään itsenäistyneen ja sisällissodan varjosta nousevan Suomen kolmas ulkoasiainministeri ehdotti Ramstedtille virkaa Suomen Japanin ja Kiinan lähettiläänä. Aluksi Ramstedt oli haluton ottamaan virkaa vastaan, vedoten vähäiseen tietämykseensä diplomatiasta sekä virkaansa Helsingin Yliopistossa. Hän kuitenkin otti tehtävän vastaan presidentti Ståhlbergin vedottua häneen henkilökohtaisesti.¹²²

Ramstedt nimitettiin Japaniin ja Kiinaan Suomen lähettilääksi (chargé d'affaires). Ramstedt pyrki parhaansa mukaan valmistautumaan työhönsä Holstin neuvomien kirjojen avulla, sekä hakemalla vaihtelevalla menestyksellä neuvoa toisilta samaan aikaan nimitetyiltä diplomaateilta, Onni Talakselta ja Herman Gummerukselta.¹²³ Suomen ulkoministeriö järjesti Ramstedtin ja tämän tyttären matkalle, joka kulki Lontoon, Marseillen ja Suezin kanavan varrella olleen Port Saidin läpi. Laivamatkan aikana hän myös tutustui Japaniin ja sen kieleen Lontoosta hankittujen kirjojen avulla.¹²⁴

Ennen saapumistaan Japaniin Ramstedt pysähtyi Bangkokissa osoittamassa viralliset kiitokset Thaimaan tunnustettua Suomen itsenäisyyden. Bangkokin jälkeen Ramstedt pysähtyi Shanghaissa, missä sekä paikallinen- että länsimaalainen lehdistö oli tietoinen hänen matkastaan Japaniin ja toivoivat häneltä tietoja matkasta sekä mahdollisesta jäämisestään Kiinaan.¹²⁵ Paikallisten toivomuksista huolimatta Ramstedt ei matkannut Shanghaista Pekingiin, vaan jatkoi laivamatkaansa kohti Japania. Koben satamaan hän saapui 11. helmikuuta, samana päivänä, kun Japanissa juhlittiin valtakunnan perustamisjuhlaa, *Kigensetsua*.¹²⁶

16. huhtikuuta 1920 Ramstedt saattoi lähettää Tokiosta ensimmäisen raporttinsa Suomen ulkoministeriölle. Raportissaan hän kertoi lyhyesti matkastaan, saapumisestaan Japaniin sekä ensivaikutelmastaan maasta ja sen asukkaista. Ramstedtin virallinen vastaanotto tapahtui 27.

¹²¹ Kosola 2020, 14–15.

¹²² Ramstedt 1998, 223–224.

¹²³ Ramstedt 1998, 224.

¹²⁴ Ramstedtin mielestä japanin kieli muistutti päätteineen suomalaista riimiä ”nakkilan pappilan apupapin papupata-taratura nananita-nêêê”. Halén 1998, 212.

¹²⁵ Ramstedt 1998, 231, 246–247.

¹²⁶ Tokion-lähetystön raportti 5.7.1920. 5 C raporttisarja.

helmikuuta Japanin ulkoministerin, kreivi Uchidan, toimesta. Ramstedtin raportin mukaan kreivi oli hyvin kohtelias ja kyseli Ramstedtin matkasta, sekä siitä, miten hän ja hänen tyttärensä viihtyivät vieraassa maassa. Uchida itse oli oleskellut Pietarissa ja tiesi kertoa Suomen kauniista luonnosta, jota hän olisi halunnut ihastella. Sekä Uchida, että Ramstedt myös toivoivat toisilleen, että suomalaisten ja japanilaisten ”henkinen ystävyys [–] voi kehittyä syvemmäksi ja lähemmäksi”.¹²⁷ Ramstedt ei paljasta raportissaan, oliko Uchidan ystävällisyys Suomea kohtaan vilpittöä, vai kätkeykö se sisäänsä aimo annoksen diplomaattista kohteliaisuutta. Mahdollisesti Ramstedt saattoi myös kaunistella Uchidan sanoja Suomesta, minkä Kosola tuo esille hyvin gradussaan.¹²⁸ Kokemattomana diplomaattina Ramstedt saattoi myös ottaa Uchidan kohteliaisuudet vakavammin kuin ne oli kenties tarkoitettu ja raportoi ne Helsinkiin. Tässä tulee jälleen esiin tutkielmani kantava teema siitä, miten paljon Ramstedtiin liitetystä aineistosta voidaan pitää totuuden mukaisena, ja mitä joko tahattomana tai tahallisenä propagandana. Kaunisteltuna tai ilman, Ramstedtin ja kreivi Uchidan kohtaamiset tulivat kuitenkin jatkumaan läpi Ramstedtin virkakauden, myös Ahvenanmaan kysymyksen vuoksi.

Saavuttuaan Japaniin Ramstedt teki itselleen nimeä diplomaattien keskuudessa japanin kielen taidoillaan. Ulkomaanlähettiläille tarkoitettulla illallisilla Ramstedt kykeni käymään sujuvia keskusteluja japanilaisen eliitin, kuten prinsessa Nabeshiman kanssa.¹²⁹ Toisaalta japanilainen kielitieteilijä ja Ramstedtin tuttava Kunio Yanagita kommentoi Ramstedtin japanin kielen taidon olleen ”ei-niin-sujuvaa”.¹³⁰

Olkoonkin, ettei Ramstedtin japanin kielen taito ollut täydellistä, hän oli Tokion diplomaateista käytännössä ainoa japania osaava. Tämä herätti niin japanilaisissa kuin muissa diplomaateissa paitsi hämmästyä, niin myös kunnioitusta. 1900-luvun alussa monet länsimaalaiset pitivät japanin kieltä liian vaikeana ja/tai vähäpätöisenä jotta sen opetteleminen olisi nähty merkityksellisenä.¹³¹ Kielitaitonsa ansiosta Ramstedt oli korkeassa asemassa Japanissa toimivien diplomaattien keskuudessa. Tämä arvostus tuli esille muun muassa siinä, että eräillä illallisilla Ramstedt sai muita diplomaatteja huomattavasti pidemmän audienssin Japanin keisarinnan kanssa. Keskustellessaan keisarinnan kanssa Ramstedt jopa uskaltautui

¹²⁷ Tokion-lähetystön raportti 5.7.1920. 5 C raporttisarja.

¹²⁸ Kosola 2020, 37.

¹²⁹ Halén 1998, 212.

¹³⁰ Vesterinen 2012, 492.

¹³¹ Koivisto, Tuokila 1985, 4.

ilmaisemaan mielipiteensä japanin kielen kirjoitustavan mielettömyydestä. Myöhemmin Ramstedt pelkäsi rikkoneensa hovin etikettiä, mutta sai kuulla Japanin prinssi Higashi-Fushimilta keisarinnankin olleen erittäin ihastunut Ramstedtiin.¹³²

Ramstedt oli Japanista käsin hyvin tietoinen Ahvenanmaan kysymyksestä. Hän seurasi kiistaa tarkasti Tokioon saapuneista suomalaisista sanomalehdistä. Hän myös odotti saavansa Suomen ulkoministeriöltä ohjeita siitä, miten hänen tulisi toimia kysymyksen johdosta. Virallisia ohjeita ei kuitenkaan tullut.¹³³

Ruotsalaiset diplomaatit, joiden kanssa Ramstedt oli tekemisissä, olivat hänen seurassaan kiusaantuneita koko diplomaattisesta sotkusta. Ruotsin lähetystön pääsihteeri Wikstrand varoitti Ramstedtia ottamasta asiaa esiin paikallisissa lehdissä. Wikstrandin mukaan asian käsitteleminen julkisesti olisi turhaa, koska paikallisilla ei olisi mitään ymmärrystä koko Ahvenanmaan kysymyksestä.¹³⁴

Myöhemmin Ramstedt sai kuitenkin selville, että ruotsalaiset olivat olleet asiasta yhteydessä Japanin ulkoministeriöön. Ramstedt varasi itsekin tapaamisen ulkoministeri Uchidan vastaanotolle. Ramstedt lähti tapaamiseen tavoitteenaan saada Japani avaamaan lähetystö Helsinkiin, sekä saadakseen tietoa Japanin kannasta Ahvenanmaan kysymykseen. Uchida torppasi nopeasti Helsingin lähetystön vedoten budjetointiin, sekä siihen, ettei Suomessa asunut vuoden 1920 aikana yhtään japanilaista. Suomen ja Japanin välinen kauppakin oli olematonta, vaikka Ramstedt osasikin kertoa, että lähes puolet Japaniin tulevasta ruotsalaisesta selluloosasta oli tosiasiallisesti suomalaista.¹³⁵ Ramstedt vetosi Helsingin lähetystön tarpeellisuuteen myös sen vuoksi, että Japanilla oli lähetystö Tukholmassa, ja sen vuoksi olisi vaara, että japanilaisille esitettäisiin vain ruotsalaisten kanta asiaan. Hän myös kävi keskustelun Uchidan kanssa kertoen tälle koko manner-Suomen ruotsinkielisen väestön vastustavan Ahvenanmaasta luopumista, ja että ahvenanmaalaisten itsensä sijaan ruotsalaiset ajoivat saarten irrotusta Suomesta, mikä oli Japanin ulkoministerille pienoinen yllätys. Vaikka Uchida osoitti keskustelun aikana ymmärrystä Helsingin lähetystölle sekä Suomen ahdingolle, hän sivuutti lopulta aiheen kohteliaasti.¹³⁶

¹³² Karilas 1954, 191–192.

¹³³ Ramstedt 1998, 272.

¹³⁴ Halén 1998, 214.

¹³⁵ Ramstedt 1998, 272–274.

¹³⁶ Tokion-lähetystön raportti 7.10.1920. 5 C raporttisarja.

Vaikka Ramstedtin epäonnistui saada Uchidaa vakuuttumaan Suomen lähetystön merkityksestä, hän sai nähtäväkseen ruotsalaisten diplomaattien antamat raportit Ahvenanmaan kysymyksestä. Raporteista selvisi, että ruotsalaiset olivat levittäneet myös japanilaisille virheellisiä karttoja ja asiakirjoja, joista oli muun muassa pyyhitty Turun saaristo olemattomiin. Huijaus oli tehty niin vakuuttavaksi, että jopa Ramstedt totesi Ahvenanmaan näyttäneen olleen maantieteellisesti osa Ruotsia. Ramstedt korjasi Uchidalle ruotsalaisten antamaa virheellistä tietoa sekä esitti että myös Suomella tulisi olla oikeus esittää kantansa japanilaisille. Uchida ei uskonut Japanin hallituksen ottavan virallista kantaa kysymykseen. Tällöin vastuu Japanin kannasta jäi sen Geneveen lähteneen delegaation käsiin. Tämän jälkeen Ramstedt ryhtyi itsenäisesti toimimaan saattaakseen Suomen kannan Japanin delegaation tietoon.¹³⁷

Omissa muistelmissaan Ramstedt kertoo japanilaisille kirjoittamastaan Ahvenanmaan kysymystä käsittelevästä muistiosta, promemorianista. Ramstedt keräsi muistioon kaiken aiheeseen liittyvän tiedon niistä lähteistä, joita hänellä oli käytettävissään. Nämä lähteet koostuivat pääasiallisesti suomalaisista sanomalehdistä ja hänen ulkoministeriöstä saamistaan kirjeistä. Näiden lisäksi Ramstedt käytti omaa tietämystään Ahvenanmaasta ja Turun saaristosta.¹³⁸

Muistio oli kirjoitettu englanniksi, ja Ramstedt antoi sen oppilaalleen Ki-itshi Tojamalle, joka oli lähdössä Geneveen Japanin delegaation kuuluneen setänsä kanssa. Tojama käännätti muistion japaniksi ja jakoi sen delegaation jäsenille. Myöhemmin Ramstedt sai henkilökohtaisen kiitoskirjeen delegaatioon kuuluneelta paroni Megatalta. Kirjeessä tämä kiitteli Ramstedtin muistion tuomaa lisätietoa japanilaisille:

”-Japanin edustajat joutuvat usein kansainvälisissä konferensseissa sellaisten kysymysten pariin, joista heillä ei ole tuon taivaallista aavistusta. On sen vuoksi ilahduttavaa, että tällä kertaa ollaan perin pohjin selvillä Ahvenanmaan kysymyksestä, josta Japanin ulkoasiainministeriön taholta ei valtuuskunnalle annettu minkäänlaisia ohjeita”.¹³⁹

¹³⁷ ibid 274–275.

¹³⁸ Ramstedt 1998, 275.

¹³⁹ Ramstedt 1998, 275.

Ramstedtin muistio koostui 14 kohdasta [Liite 1]. Ramstedtin argumenteissa esitettiin saarten historiaa varhaisista suomenkielisistä asukkaista Ahvenanmaan kuulumiseen Juhana herttuan hallinnoimaan Suomen herttuakuntaan. Historiallisten faktojen lisäksi Ramstedt esitteli näkemyksiään saarten geo- ja reaalipoliittisesta tilanteesta osana Suomea, sen tärkeyttä suomenruotsalaisille ja Suomen turvallisuudelle. Lopuksi hän hyökkäsi Ruotsin valheelliseksi nimeämiään väitteitä vastaan siitä, että Ahvenanmaan asukkaat olisivat sorrettuja. Ramstedt esitteli Suomen takaavan ahvenanmaalaisten oikeuden ruotsin kieleen, sekä kertoi saarten saamasta autonomiasta. Viimeisessä kohdassaan Ramstedt pahoitteli ruotsalaisten toimien aiheuttaneen harmia paitsi Suomelle, suomenruotsalaisille ja Ahvenanmaalle, niin myös suurvalloille ja sivistyneelle maailmalle.¹⁴⁰

Ramstedt kirjoitti toimistaan säännöllisesti Suomen ulkoministeriöön. Japanin delegaation lisäksi Ramstedt lähetti kopion muistiostaan raporttina Helsinkiin. Samaisessa raportissaan Ramstedt myös kertoo tapaamisestaan Uchidan kanssa.¹⁴¹ Ramstedt kirjoitti myöhemmissäkin raporteissaan toimistaan Ahvenanmaan hyväksi. Loppuvuodelta 1920 olleessa kirjeessä hän kertoi miten oli vastaillut kysymyksiin Ahvenanmaasta niin sanomalehtiin, diplomaatti-, armeija- kuin professori piireihin. Moni hänen puheilleen tulleista henkilöistä oli katsonut, että paras vaihtoehto tilanteen ratkaisemiseksi olisi ollut kansanäänestys, mikä olisi lähes varmasti tarkoittanut Ahvenanmaan siirtymistä Ruotsille. Ramstedt torjui näitä ehdotuksia sillä, että tarpeeksi hyvällä propagandalla ja yllyttämällä kuka tahansa saisi kenet vaan mukaan valtiolliseen selkkaukseen. Tämän lisäksi hän pyrki omien sanojensa mukaan esittämään Suomen kantaa vedoten japanilaisten kunniantuntoon. Esimerkkinään hän käytti kuvitteellista tilannetta, jossa Ruotsi olisi ollut poliittisissa vaikeuksissa, ja Suomi olisi silloin vaatinut pohjoisen Ruotsin suomenkielisiä alueita itselleen, niin kuin Ruotsi teki Ahvenanmaan kanssa. Hän päätti esittelynsä japanilaisille retorisesti kysymällä ”onko tämä Ruotsin menettely Suomea kohtaan siveellisesti oikeaa japanilaisten mielestä?”.¹⁴²

19. toukokuuta 1921 japanilaisessa *Japan Times & Mails*-nimisessä sanomalehdessä oli englanninkielinen uutinen, jossa kerrottiin Kansainliiton antaneen Ahvenanmaan Suomelle

¹⁴⁰ “It is now so much more regret finds it proper to trouble not only Aland and the country this province belongs to, but also the great Powers and the whole civilized world with a question itself has raised in selfish desire.” Bengelsdorff 2019, 133.

¹⁴¹ Tokion-lähetystön raportti 7.10.1920. 5 C raporttisarja.

¹⁴² Tokion-lähetystön raportti 11.4.1921. 5 C raporttisarja.

(handed to Finland). Ramstedt, joka lähetti lehtileikkeen raportissaan Helsinkiin, paheksui lehden käyttämää ilmaisua, joka antoi ymmärtää, ettei Ahvenanmaa olisi alun perinkin kuulunut Suomelle. Hän oli kuitenkin tyytyväinen siihen, että asiasta uutisoitiin Japanissa. Monet hänen diplomaattikollegoistaan sekä muutamat japanilaisista virkamiehistä tulivat myös onnittelemaan ja osoittamaan ilonsa siitä, että Suomi oli voittanut Ahvenanmaan kysymyksessä. Samaisessa raportissa Ramstedt toteaa Japanissa toimineiden ruotsalaisten diplomaattien olleen tapauksesta ”hämillään ja pahoillaan”.¹⁴³

Mielestäni mielenkiintoisen Ramstedtin lähettämästä Japan Times & Mail- artikkelista tekee se, ettei siinä mainita Japanin roolia Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisussa. Kesäkuussa 1921 taasen Ramstedt kirjoitti oma-aloitteisesti muistion Suomen sisä- ja ulkopoliitikasta Japanin ulkoministeriön virkamiehille. Kyseisessä muistiossa Ramstedt kertoo Suomen tulevaisuudesta osana Skandinaavia, sekä Suomeen Neuvostoliitosta kohdistuneesta uhasta. Hän myös kertoo Ahvenanmaan kysymyksen aiheuttamasta säröstä Suomen ja Ruotsin välisissä suhteissa. Muistion lopussa hän kiittää suurvaltojen Suomelle antamasta tuesta. Myöskään hänen kirjoituksissaan Japani ei saa erityismainintaa roolistaan Ahvenanmaan kysymyksen suhteen, vaikka hän lopuksi toteaa Japanin voivan toimia Suomen turvatakuuna Neuvostoliiton uhkaa vastaan.¹⁴⁴ Japanin tuen poisjääminen näistä kahdesta kirjoituksesta herättää jälleen epäilykset Japanin Suomelle antaman tuen totuudenmukaisuudesta. Toisaalta on myös hyvin mahdollista, ettei Japanin tuki ollut julkista tietoa Kauko-idässä vielä näin varhain Geneven konferenssin jälkeen. Tätä näkemystä tukee se, että muistelmiensa perusteella itse Ramstedtkin sai kuulla Japanin roolista vasta Carl Enckelliltä Pariisissa Ahvenanmaan kiistan oltua jo pitkään ratkaistu.

Ramstedtin rooli Ahvenanmaan kysymyksessä on hyvin mielenkiintoinen. Ensimmäisenä herää kysymys siitä, onko hän tosiasiallisesti vaikuttanut lainkaan japanilaisten mielenkiintoon Ahvenanmaata kohtaan. Ramstedtiä ei mainita Japanin ulkoministeriön arkistoissa, vaikka hänellä oli merkittäviä japanilaisia kontakteja ja hän oli arvostettu diplomaatti.

¹⁴³ Tokion-lähetystön raportti 4.10.1921. 5 C raporttisarja.

¹⁴⁴ Tokion-lähetystön raportti 20.10.1921. 5 C raporttisarja.

Onkin aiheellista kysyä, oliko juuri Ramstedtin rooli avainasemassa Japanin osuudesta Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisemiseksi. Koska Ramstedtin osuudesta ei ole kerrottu japanilaisissa lähteissä mitään, olisi helppoa olettaa hänen korostaneen itse omaa osuuttaan muistelmissaan. Diplomaatti Urho Toivola on viitannut raporteissaan chileläisen diplomaatin Rives Vicunan kehuneen Ramstedtia loistavaksi propagandan esittäjäksi.¹⁴⁵ Ramstedtiin liitetystä lähteistä leviämään lähtenyt oletus hänen osuudestaan Ahvenanmaan säilymisestä osana Suomea voisikin olla hänen itsensä keksimää. Tässä tapauksessa joko tarkoituksella tai vahingossa levitetystä propagandasta olisi tullut historiallinen fakta, jota vielä sata vuotta myöhemmin esitetään Ramstedtia koskevassa kirjallisuudessa.

Helsingin Yliopiston Ilmari Vesterisen mukaan japanilaisten virallisten lähteiden puuttuminen tuskin kuitenkaan tarkoitti sitä, että Ramstedt olisi muistelmissaan pönkittänyt omaa rooliaan. Hän huomauttaa, ettei 1900-luvun alun poliittisissa käytännöissä ollut tapana kirjoittaa muistiin ulkomaalaisilta saatua informaatiota, vaan päätökset haluttiin esittää omina.¹⁴⁶ Tällä haluttiin ehkäistä julkista keskustelua informatiovaikutuksesta, kuten myös yksinkertaisesti estää kasvojen menettäminen poliittisella kentällä. Tämä periaate saattaa osiltaan selittää sen, miksei japanilaisten aktiivista roolia mainita Suomen ulkoasiainministerin Carl Enckellin virallisissa raporteissa Genevestä, vaikka hän myöhemmin kertoi henkilökohtaisesti Ramstedtille olleensa yllättynyt japanilaisten innokkuudesta Ahvenanmaata kohtaan.

Ramstedtin esittämän tapahtumien kulun puolesta puhuu myös se tosiasia, että hänen japanilaisille kirjoittamansa muistio on säilynyt. Ramstedt on virallisissa raporteissaan Suomen ulkoministeriölle kirjoittanut siitä, miten ruotsalaiset diplomaatit olivat lähettäneet Japanin lähetystöön Tukholmassa muotoiltuja tietopaketteja Ahvenanmaasta. Tässä raportissa hän toivoi Suomelta samanlaisia kirjasia.¹⁴⁷ Hän myös antoi raporteissaan tarkan selonteon asioinnistaan Japanin ministeri Uchidan kanssa ja kertoi kirjoittamastaan muistiosta¹⁴⁸. Ramstedtilla oli myös hyvät edellytykset olla yhteydessä Japanin delegaatioon, sillä hän tunsi sen jäseniä henkilökohtaisesti. Lisäksi Ramstedt tunsi Kansainliitto-ajatusta Japanissa ajaneen League of Nations Association of Japan- järjestön (Kokusai Remmei Kyookain), puheenjohtajan, prinssi Tokugawan.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Koponen 2020, 34–35.

¹⁴⁶ Vesterinen 2012, 491.

¹⁴⁷ Ramstedt 8219.

¹⁴⁸ Tokion-lähetystön raportti 7.8.1920. 5 C raporttisarja.

¹⁴⁹ Tokion-lähetystön raportti 7.6.1921. 5 C raporttisarja.

Mielenkiintoista on, ettei Ramstedt itse omissa muistelmissaan nosta toimiaan jalustalle. Hänen kertomuksessaan Ahvenanmaan kysymystä käsitellään vain viiden sivun verran. Sen sijaan hän pitää lähetystön saamista Helsinkiin suurempana poliittisena ja diplomaattisena saavutuksena. Kuitenkin kirjeessään Rudolf Holstille Ramstedt katsoi olevansa Ahvenanmaan toimien vuoksi ansaitseva kunniamerkin. Hän myös sai Suomen Valkoisen Ruusun II luokan komentajamerkin 1926, muttei ansioistaan Ahvenanmaan kysymyksessä.¹⁵⁰ Tämä kontrasti on erikoinen, mutta osoittaa toisaalta sen, että Ramstedt itse vilpittömästi uskoi vaikuttaneensa merkittävässä määrin japanilaisten mielipiteeseen Ahvenanmaan kysymyksessä.

Ramstedtin vuonna 1920 alkanut diplomaatin ura Kaukoidässä kesti lopulta yhdeksän vuotta, päättyen vuonna 1929.¹⁵¹ Ahvenanmaan kysymyksen lisäksi Ramstedtin onnistui lisätä japanilaisten tietoisuutta kaukaisesta Suomesta. Ramstedtin painostus avata Japanin lähetystö Helsinkiin tuotti myös tulosta, kun Japanin Tukholman lähettilästä tehtiin myös Suomen lähettiläs. Samalla Helsinkiin avattiin lähetystön toimipiste, jossa toimi japanilainen lähetystövirkamies.¹⁵² Lähetystön perustaminen ei ollut pelkästään Ramstedtin ansiota, sillä Japanilla oli intressejä saada lähetystö lähelle Neuvostoliittoa. Kuitenkin Japanin solmittua diplomaattisuhteet Neuvosto-Venäjän kanssa 1925 Helsingin lähetystö menetti merkitystään. Ramstedtin henkilökohtaisten suhteiden ansiosta lähetystöä ei kuitenkaan poistettu Helsingistä.¹⁵³

3.2 Suomen ja Japanin varhaiset kulttuuriset- ja poliittiset yhteydet

Vaikka G.J. Ramstedt oli 1900-luvun alussa valtaisassa roolissa Suomen tekemisessä tunnetuksi Japanissa, hän ei ollut itäisen saarivaltakunnan ensimmäinen kosketus pieneen Suomeen. Pitkistä välimatkoista huolimatta suomalaisten ja japanilaisten välillä on ollut kulttuurivaihtoa jo 1800-luvulla.

¹⁵⁰ Koivisto, Tuokila 1985, 5.

¹⁵¹ Bengelsdorff 2019, 149.

¹⁵² Larva 2018, 10.

¹⁵³ Heikkilä 2019, 34.

Ensimmäisen ”suomalaisen” japaninmatkaajan katsotaan olleen turkulainen matruusi Daniel Angelius, joka toimi Hollannin Itä-Intian kauppakomppanian laivastossa. Hän saapui hollantilaisten kanssa saarivaltakuntaan 1703. Läheisempää tuttavuutta japanilaisiin tekivät kuitenkin ensimmäisinä suomalaisina kasvitieteilijä Erik Laxman ja hänen poikansa Adam. Erik Laxman oli Savonlinnassa 1737 syntynyt kasvitieteilijä ja myöhemmin pappi, joka siirtyi 1760-luvulla Venäjän keisarinna Katariina Suuren palvelukseen. Katariina lähetti Laxmanin Siperiaan toimimaan pappina saksalaiselle seurakunnalle. Siperiassa Laxman tutki paikallista luontoa, mikä toi hänelle mainetta tieteilijänä. Toimiessaan Irkutskissa hän tutustui siellä oleskeleviin Venäjälle haaksirikkoutuneisiin japanilaisiin merimiehiin. He saivat Laxmanin kiinnostumaan Japanista. Laxman sai japanilaisilta opetusta heidän kieleensä. Laxman vei japanilaiset kanssaan Pietariin tapamaan keisarinnaa ja onnistui vakuuttamaan tämän tarpeesta muodostaa retkikunta viemään haaksirikkoiset takaisin Japaniin ja solmia maan kanssa suhteet.¹⁵⁴

Vuoden 1792 syyskuussa venäläinen retkikunta lähti matkalle Japaniin. Retkikunnan neuvotteluosastoa johti Erik Laxmanin poika, luutnantti Adam Laxman. Laxman saapui ryhmineen kuukautta myöhemmin Japanin Pohjoissaarelle Hokkaidoon, mistä matka jatkui etelään. Japanilaiset olivat hyvin kiinnostuneita retkikunnasta ja Laxmanista, joka hämmästytti paikallisia muun muassa luistelemalla jäätyneen järven päällä. Laxman sai japanilaisilta lahjaksi miekkoja ja riisiä, kun taas paikallisille annettiin pistooleita ja peilejä. Lahjojen lisäksi Laxmanin onnistui saada sovittua yhden venäläisen aluksen saavan jatkaa matkaa aina Nagasakiin saakka, missä maiden välisiä neuvotteluja myöhemmin jatkettaisiin. Laxman palasi Venäjälle, missä hän sai nauttia retken tuomasta maineesta ja keisarinnan suosiosta. Uutta retkikuntaa Japaniin ei kuitenkaan enää tehty Katariina Suuren ja Erik Laxmanin pian ensimmäisen matkan jälkeen tapahtuneiden kuolemien johdosta.¹⁵⁵

Seuraavalla vuosisadalla suomalaisten ja japanilaisten väliset kontaktit olivat harvassa. Tutkimusmatkailija Adolf Erik Nordenskiöld saapui 1879 Vega-laivallaan Japaniin purjehdittuaan ensimmäisenä maailmassa Koillisväylän lävitse.¹⁵⁶ Nordenskiöldin sukulainen, tuleva Suomen marsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheim kävi Japanissa 1908. Hän purjehti sinne Pekingistä suoritettuaan tsaarilta saamansa toimeksiannon ratsastaa Aasian halki

¹⁵⁴ Fält 2019, 11–12.

¹⁵⁵ Fält 2019, 12–13.

¹⁵⁶ Hakulinen 1980, 82.

Kiinaan. Venäjän ja Japanin väliseen sotaan osallistunut Mannerheim ei varsinaisesti tuntenut suurta sympatiaa japanilaisia kohtaan. Lämpimiksi hän ei myöskään kuvaillut kiinalaisten ja japanilaisten välisiä suhteita: ”Japanilaisten vilpillisyys, salakavaluus, itsekkyyys ja petollisuus ovat ominaisuuksia, jotka eivät jää huomaamatta keltään kiinalaiselta, joka joutuu heidän kanssaan tekemisiin”.¹⁵⁷

Suomalaisten ja japanilaisten ensimmäinen merkittävä kulttuurinen kohtaaminen ei kuitenkaan syntynyt tutkimusmatkailijoiden toimesta. Yllättävästi monien japanilaisten ensikosketus suomalaisiin tapahtui Japanissa toimineiden suomalaisten naislähetystyöntekijöiden toimesta.

Vuonna 1900 joulukuussa ensimmäiset suomalaiset naislähetit saapuivat Japaniin. Päätös lähettien matkasta oli tehty vuonna 1898, ja Suomen ollessa osa Venäjää matka kulki jouhevasti Siperian rataa pitkin aina Tyynen valtameren rannikolle.¹⁵⁸ Suomalainen Agnes Meyer oli toiminut Kiinassa jo vuodesta 1891. Vuonna 1900 Esteri Kurvisesta tuli paitsi ensimmäinen suomalainen niin myös ensimmäinen luterilainen naislähetystyöntekijä. Suomalaiset naislähetystyöntekijät olivatkin osa suurempaa länsimaalaisten naislähetystyöntekijöiden joukkoa, jotka alkoivat 1800-luvun lopulla levittäytyä Euroopan ulkopuolelle. Tämän mahdollisti naisten parantuneet koulutusmahdollisuudet, sekä erityisesti keskiluokkaisten naisten vapaampi hallinta omasta elämästään ja toimituksestaan. Toisaalta myös Euroopassa vallalla ollut kolonialistinen maailmankuva edesauttoi naislähetystöjen syntyä. Kolonialistinen ja eurosentrinen maailmankuva oli vallalla myös joidenkin naislähetystyöntekijöiden toimissa. Suomalaiset naislähetystyöntekijät eivät esimerkiksi pukeutuneet japanilaisiin vaatteisiin, kuten kimoon ja yukataan, kuin ainoastaan poseeratessaan valokuvissa. Myös esimerkiksi suomalainen lähetystyöntekijä Mandi Westén kuvaili japanilaisia ”pakanajoukoksi” ja kaiken japanilaisen edustavan pakanuutta, mikä oli ”tyhjää”, ”likaista” ja ”ikävää”. Toisaalta varsinkin lähetystyön alkuvaiheissa myös japanilaiset olivat paikoin hyvin muukalaisvastaisia, haukkuen länsimaalaisia muun muassa ”inhottaviksi muukalaisiksi”.¹⁵⁹ Molempipuolisesta toiseuden tuntemuksesta huolimatta monet suomalaiset naislähetystyöntekijät saattoivat integroitua japanilaiseen kulttuuriympäristöön ja toimia niissä vaikuttajina. Jalagin katsoo, että tätä edesauttoi se, että

¹⁵⁷ Mannerheim 1908, 462.

¹⁵⁸ Jalagin 2007, 51–52.

¹⁵⁹ Jalagin 2007, 15, 292–293.

Japaniin oli länsimaalaisena suhteessa helpompi kotoutua, kuin esimerkiksi Afrikan siirtomaihin.¹⁶⁰

Suomalaisten naisten itsenäisyys jäi japanilaisten mieleen. Samoin vuoden 1906 eduskunta uudistus, jossa Suomen naiset saivat äänioikeuden, tunnettiin Japanissa. Japanissa oli suuria vaatimuksia naisten oikeuksien parantamiseksi 1920-luvun alussa. Ramstedt raportoi vuonna 1920 siitä, miten japanilaiset naisasianaiset kehottivat maamiehittää ottamaan mallia Suomesta. Hän kertoi tapahtumasta, jossa arvostettu rouva Watanabe kehui suomalaisten naisten asemaa Suomen yhteiskunnasta sekä maan edistystä tasa-arvon asiassa. Watanaben puheet noteerattiin maan lehdistössä, joissa innostuneet toimittajat levittivät Ramstedtin sanoin ” Suomen puolesta propagandaa, jonka suotavuudesta taitaa hallitsevilla puolueilla olla omat käsityksensä”.¹⁶¹

Suomalaisten ja japanilaisten välinen poliittinen yhteys syntyi vuonna 1905. Tälle vuodelle sijoittuvat sekä Kaukoidässä Venäjän-Japanin sota, että Suomessa vuoden 1905 suurlakko ja ensimmäisen sortokauden päättyminen. Venäjän ja Japanin välinen konflikti yhdisti poliittisesti suomalaisia kapinallisia ja Japanin armeijaa yhteistä vihollista vastaan.

Suomalainen nationalisti Konni Zilliacus oli myös tietoinen tästä. Zilliacuksen pyrkimyksenä oli aiheuttaa Suomessa aseellinen vallankumous, jolla maa saataisiin irrotettua Venäjän vallan alta. Zilliacus oli maanpaossa Tukholmassa kuulleessaan, että Japani oli aloittanut sotatoimet Venäjää vastaan. Opportunistisesti hän ja hänen läheiset toverinsa toivoivat saavansa Kaukoidän sodan leviämään Eurooppaan, jolloin sekä Japanin liittolainen Englanti, että venäläisvastainen Ruotsi liittyisivät Venäjän vastaiseen rintamaan. He myös toivoivat tämän ajavan Venäjään kuuluneiden vähemmistökansojen, suomalaiset mukaan luettuna, saamaan sodasta kipinän irrottautua Venäjästä.¹⁶²

Zilliacus ryhtyi toimeen pyytämällä puolalaisia kapinallisia mukaan juoneensa. Saatuaan puolalaiset mukaan, Zilliacus lähestyi suoraan Tukholmassa ollutta Japanin lähetystä ja siellä toiminutta japanilaista sotilasasiamies Akashia. Zilliacus lupasi saavansa Kaukoidässä toimivat puolalaiset antautumaan japanilaisille ilman taisteluita. Suunnitelmaan tyytyväinen

¹⁶⁰ Jalagin 2007, 323–325.

¹⁶¹ Tokion-lähetystön raportti 5.7.1920. 5 C raporttisarja.

¹⁶² Gummerus 1933, 127–132.

Akashi ilmoitti asiasta Tokioon. Gummeruksen mukaan suunnitelma myös toimi Japanin ja Venäjän välisessä Jalu-joen taistelussa.¹⁶³ Tätä tapahtumien kulkua ei ole kuitenkaan vahvistettu muissa lähteissä.

Venäjän sotatoimien sabotoinnin lisäksi Zilliacus ja Akashi suunnittelivat toimia Eurooppaan. Zilliacuksen toiveena oli saada aikaan Venäjän laajuinen vallankumous tsaaria vastaan. Hän oli kuitenkin tietoinen siitä, ettei Japani ollut valmis rahoittamaan niin suurta suunnitelmaa. Tämän vuoksi hän ja Akashi pyrkivät tekemään pienempiä operaatioita, jotka laukaisisivat kumouksen. Kaksikko ryhtyi järjestämään Japanin rahoittamia aseita Viipurin kautta pietarilaisille työläisille. Tarkoituksena oli, että tämän jälkeen työläiset miehittäisivät kaupungissa ennalta määrättyt kohteet, sekä sytyttäisi tulipaloja ja tekisi räjäytyksiä, jotka häiritsisivät virkavaltaa. Pietarin suunnitelmasta jouduttiin kuitenkin luopumaan, kun Suomen viranomaiset olivat saaneet vihiä Viipuriin saapuvasta aselaivasta.¹⁶⁴

Toisen laivan, nimeltään ”John Grafton”, oli tarkoitus viedä aseita suomalaisille vastarintaliikkeen jäsenille Kemiin. Kemistä matkan oli tarkoitus jatkaa Pohjanlahden rannikkoa pitkin etelään. John Grafton saapui sovitusti Kemiin, missä aseet purettiin onnistuneesti. Laivan seuraavan pysähdyspaikan oli tarkoitus olla Kokkolan ja Pietarsaaren välillä. Laiva oli varustettu ajan parhailla merikorteilla, mutta se ajoi epäonnisesti aiemmin tuntemattomalle karille. Salaliittolaiset eivät onnistuneet irrottamaan laivaa. Kun myös muutama tullimies oli tullut aluksen läheisyyteen, vastarintaliikkeen jäsenet päättivät räjäyttää laivan aselasteineen. Osa aseista oli ehditty siirtää rantaan suojaan. Ne päättyivät kuitenkin suurelta osin venäläisen varuskunnan käsiin, joka oli tullut tutkimaan räjähdystä.¹⁶⁵

Epäonnistuneet asekuljetukset heikensivät tsaarin vastaista vastarintaliikettä. Lopullinen isku aseelliselle kapinalle tuli kuitenkin 1905, kun Japanin ja Venäjän välille solmittiin rauha. Zilliacus ei ollut joukkoineen odottanut Japanin suurten voittojen jälkeen suostuvan niin nopeasti rauhaan, vieläpä Venäjälle suhteellisen edulliseen sellaiseen. Rauhaan päättyi myös japanilaisten tuki suomalaisille kapinoitsijoille.¹⁶⁶

¹⁶³ Gummerus 1933, 133–134.

¹⁶⁴ Gummerus 1933, 176, 190–191.

¹⁶⁵ *ibid* 197–199.

¹⁶⁶ Gummerus 1933, 204.

Jos Zilliacuksen ajama aseiden luovutus ja kapina olisivat onnistuneet, hänestä olisi voinut tulla Eugen Schaumanin kaltainen suomalaisen vastarinnan symboli. Epäonnistunut kapina jätti hänet kuitenkin vain yhdeksi Suomen historian Venäjän vallan ajan sivujuonteeksi. Kapinayritys jätti varjoonsa myös sen seikan, että sotilaallispoliittisten yhteyksiensä lisäksi Konni Zilliacus oli ensimmäisiä suomalaisia, jotka perehtyivät Japanin kulttuurihistoriaan. Kierrellessään maailmaa Zilliacus saapui vuonna 1894 Japaniin, missä hän eli vaimonsa kanssa seuraavat kaksi ja puoli vuotta. Oleskellessaan idässä Zilliacus kirjoitti näkemästään teoksen nimeltä ”Japanesiska studier och skizzer” (Tutkielmia ja luonnoksia Japanista). Zilliacus oli hyvin vaikuttunut Japanin aasialaisesta kulttuurista. Siksi hän paheksuikin japanilaisten ”vimmasta vaihtaa omat ikivanhat, eheät ja taiteellisesti veistetyt sivistysmuotonsa halpaan ja prameilevaan lainatavaraan”. Toisaalta Zilliacus pystyi näkemään Japanin teollistumisen verhon taakse, miten japanilaiset pyrkivät ottamaan lännen kiinni teollisesti tullakseen suurvallaksi.

-Japanilaiset tarvitsevat vain heidän teknillistä taitoaan. Kaikki uudistuksenluontoiset järjestelyt he aikovat itse suorittaa ja suorittaa niin, että Japani mahdollisimman paljon säilyisi aasialais-japanilaisena, mutta varustettuna kaikilla länsimaiden voimakkaimmilla aineellisilla apuneuvoilla. Muissa kohdin oli länsimainen sivistys heille merkityksetön ja on vielä tänäkin päivänä, ehkä nykyään merkityksettömämpää kuin ennen.

Zilliacus myös havainnoi japanilaisten todellista tavoitetta ajaa länsimaat pois Aasiasta. Tällöin Japanista tulisi alueen ehdoton suurvalta.¹⁶⁷

Ahvenanmaan kysymyksen aikoina Suomi ei ollut valtiona japanilaisille mitenkään mainittavan tuttu. Japanilaiset eivät kuitenkaan olleet täysin pimennossa suomalaisten olemassaolosta. Suomalaiset urheilijat edustivat 1920-luvun alussa maailman kärkeä ja olivat tunnettuja ympäri maailmaa, myös Japanissa. Ramstedt raportoi 1921 japanilaisista lehdistä, joissa esiintyi paljon suomalaisia urheilijoita, joista Ramstedt mainitsee nimeltä muun muassa Hannes Kolehmainen, Jonni Myyrän ja Ville Pörhölän.¹⁶⁸

¹⁶⁷ ibid, 56–60.

¹⁶⁸ Ramstedt 1921, 8463.

Urheilijoiden lisäksi 1900-luvun alun ehdottomasti tunnetuin suomalainen, säveltäjä Jean Sibelius, oli tuttu nimi myös Japanissa. Kun Finlandia-hymnin lauluosuus käännettiin japanin kielelle, Sibeliuksesta tuli monelle synonyymi suomalaisuudesta. Musiikin ohella Sibelius toimi porttina japanilaisten muusikoiden tulla esiintymään Suomeen. Muun muassa ensimmäinen Berliinin filharmoniaa johtanut japanilainen Hidemaro Konoe oli suuri Sibeliuksen ihailija, ja hän tuli jopa esiintymään Suomeen jatkosodan aikana vuonna 1941. Vaikka Sibeliuksen maine kasvoi erityisesti toisen maailmansodan jälkeen, jo 1910-luvulla yksi Japanin tunnetuimmista kapellimestareista, Kōsaku Yamada, soitti tämän teoksia täysille saleille. Sibeliuksen lisäksi myös Oskar Merikannon ja Heino Kasken kansallisromanttinen musiikki teki suomalaista hengenmaisemaa tunnetuksi Japanissa.¹⁶⁹

Mielenkiintoisena kulttuurisena linkkinä Suomen ja Japanin välillä voidaan pitää myös maiden kieliä. Molemmat ovat vahvasti vokaalipainotteisia sekä agglutinoivia.¹⁷⁰ 1900-luvun alun kielitieteilijät tutkivatkin sitä mahdollisuutta, voisivatko suomen ja japanin kielet olla toistensa kaukaisia sukulaiskieliä.¹⁷¹

Japanilaisen folkloristiikan harrastaja ja kirjoitusten kerääjä Kunio Yanagita, joka myös tunsu Ramstedtin, katsoi suomalais-ugrilaisten ja japanin kielten välisen sukulaisyhteyden olevan mahdollinen.¹⁷² Omissa muistelmissaan Ramstedt kertoo Yanagitan (muistelmissaan Ramstedt käyttää hänestä nimeä Jamagida) olleen seuraamassa yhtä hänen Tokion yliopistolla pitämäänsä luentoa Suomen murteista. Luentonsa lopuksi Ramstedt omien sanojensa mukaan kehotti japanilaisia kartoittamaan omia murteitaan, mistä Yanagita olisi intoutunut lähtemään omalle murteiden keräilymatkalle.¹⁷³ Emeritusprofessori ja antropologi Ilmari Vesterinen kuitenkin esittää tutkimuksessaan varovaisen epäröintinsä siitä, että juuri Ramstedt olisi toiminut katalysaattorina Yanagitan tutkimuksille Japanin murteista. Hän kuitenkin kertoo Yanagitan kuuluneen siihen valtuuskuntaan, jonka Japani lähetti Geneveen 1921 osallistumaan Ahvenanmaan kysymyksen käsittelyyn.¹⁷⁴ Vaikka suomen ja japanin kielillä ei olekaan sukulaisuutta, ajatus mahdollisesta yhteydestä on voinut olla Yanagitan mielessä hänen osallistuessaan Kansainliiton kokoukseen, jossa Japani tuki Suomea. On kuitenkin

¹⁶⁹ Lehtonen 2019, 46–47.

¹⁷⁰ Agglutinoivissa kielissä sanojen merkitykset muodostuvat usein niiden päätteistä. Suomalais-ugrilaisten- ja japanin kielen lisäksi myös muun muassa turkin kieli on agglutinoiva. Tieteen termipankki.

¹⁷¹ Inaba 2019, 30.

¹⁷² Vesterinen 2012, 493.

¹⁷³ Ramstedt 1998, 319.

¹⁷⁴ Vesterinen 2012, 493.

syitä huomioida, että niin Yanagita, Ramstedt kuin Vesterinenkään¹⁷⁵ eivät ole kirjoituksissaan osoittaneet Ramstedtin ja Yanagitan olleen varmuudella tekemisissä ennen Ahvenanmaan kysymyksen käsittelyä. Tämä johtuu siitä, ettei Ramstedt muistelmissaan anna Tokion Yliopiston luennolleen päivämäärää.

Kielellisen sukulaisuuden lisäksi eräät japanilaisessa lehdet spekuloiivat suomalaisten ja japanilaisten kansojen sukulaisuudesta. Talvisodan aikaan 1939 japanilaiset olivat monien muiden kansojen tavoin vaikuttuneita suomalaisten kyvystä taistella ylivoimaista Neuvostoliittoa vastaan. Japanilaiset lehdet paitsi ylistivät suomalaisia, niin myös halusivat löytää suomalaisista ja japanilaisista syvempää yhteyttä. Muun muassa *Tokyo nichinichi shinbum*-lehti kirjoitti suomalaisten olevan ”luonteeltaan japanilaisten kaltaisia”, ”periaatteessa aasialaisia” ja jopa ”eurooppalaistuneita keltaisia ihmisiä”.¹⁷⁶

Japanilaisten käsitys suomalaisista ja suomen kielestä heijastaa osuvasti tutkija Hannu Salmen näkemyksiä siitä, miten kulttuurin voi nähdä kuvitteellisena konstruktiona.¹⁷⁷ Siinä missä Salmi kuvailee suomalaisten tuntemaa käsitystä suomalaisuudesta tietynlaisena, jopa kuviteltuna konseptina, myös japanilaisessa lehdistössä tarrauduttiin pitkälti kuvitteellisiin yhteyksiin näiden kahden kaukaisen kansan välillä. Tämä siitäkin huolimatta, ettei mailla todellisuudessa ole juuri ollut kulttuurisia yhteyksiä ennen 1900-lukua. Mielestäni erityisen huomioitavaa japanilaisten käsityksessä Suomesta on ollut se, että heidän narratiiveissaan suomalaisia ja japanilaisia yhdistäisi kielen lisäksi jopa mahdollinen ”rodullinen” sukulaisuus. Japanilaiset ja pienemmässä määrin myös suomalaiset olivat kärsineet rodullisista ennakkoluuloista länsimaiden osalta. Japanilaisille onkin voinut olla voimaannuttavaa nähdä suomalaiset sukulaiskansana, varsinkin talvisodan aikana, jolloin suomalaiset saivat huomattavaa suitsutusta länsimaiden taholta. Toisaalta on myös huomioitavaa, että mikäli suomalaiset eivät olisi onnistuneet torjumaan Neuvostoliiton hyökkäystä, japanilaiset olisivat tuskin samalla innolla nähneet yhteyttä suomalaisten ja itsensä välillä.

Vaikka talvisodan aikaiset kirjoitukset osoittavat japanilaisten pitäneen suomalaisia ainakin jossain määrin läheisenä kansana, niitä ei voi käyttää suorana osoituksena japanilaisten hyväntahtoisuudesta Suomea kohtaan Ahvenanmaan kysymyksen aikoihin, joka tapahtui

¹⁷⁵ *ibid.*

¹⁷⁶ Momose 1973, 2.

¹⁷⁷ Salmi 2017, 417.

lähes 20-vuotta aiemmin. Otan nämä lehtikirjoitukset kuitenkin Ahvenanmaan kysymykseen liittyvässä tutkielmassani esiin kahdesta syystä. Ensiksikin, vaikka en ole löytänyt aiheeseen liittyneitä lähteitä 1920-luvun alusta, on hyvin mahdollista, että ei ehkä suuressa määrin mutta joissain piireissä Japanissa oltiin jo aikaisemminkin kiinnostuneita kansojemme mahdollisesta sukulaisuudesta. Tätä puoltavat aiemmin esittämäni aikalaispohdinnat kielellisestä sukulaisuudesta. Japanissa oltiin myös ainakin antropologisissa piireissä tietoisia siitä, että eurooppalaisessa rotuopissa suomalaisten katsottiin polveutuneen itäisistä kansoista, kuten mongoleista.¹⁷⁸ Tunne kansallisesta sukulaisuudesta oli kuitenkin luultavasti yksipuolinen, sillä suomalaiset antropologit puolustivat hyvin kärkevästi suomalaisten länsimaista perimää.¹⁷⁹

Toinen syy siihen, miksi otan talvisodan aikaiset kirjoitukset esiin, on se, että ne ovat suoraa jatkumoa Japanin Suomen politiikkaan suhteessa Neuvostoliittoon. Japanilaiset pitivät venäläisiä ja bolsevismia vihollisenaan, ja Neuvostoliitto nähtiin sille uhkana Itä-Aasiassa. Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta lähtien Japanin ja Suomen välit olivat muodostuneet pitkälti Neuvostoliiton aiheuttaman uhkakuvan mukaan. Tämän voisi tiivistää tunnettuun sanontaan ”viholliseni vihollinen on ystäväni”. Yhteinen vihollinen sai Japanin näkemään Suomen tukemisen kannattavana 1921. Se sai myös Japanin avaamaan lähetystön Suomeen ja 20 vuotta myöhemmin näkemään suomalaisten taistelussa jotain, mikä vetosi heihin.

Käsiteltäessä Suomen ja Japanin kulttuurisia yhteyksiä 1900-luvun alulta olisi helppoa väheksyä niiden merkitystä. Vaikka maiden välillä oli kulttuurivaihtoa, sen volyymi oli hyvin pientä ja rajoittui molemmissa maissa pienten piirien sisälle. Oliko siis Suomen ja Japanin välisillä kulttuurisilla yhteyksillä mitään merkitystä Ahvenanmaan kysymyksen kannalta? Koska japanilaiset lähteet Ahvenanmaan kysymyksestä ovat rajallisia, joutuu aihetta spekuloidaan sen ulkopuolelta. Japanilaisten mielissä Suomi nähtiin kielellisesti samankaltaisena maana Japanin kanssa. Talvisodan aikaan suomalaiset olivat jo melkein sukulaiskansa. Historioitsija Rutger Bregman esittää tietokirjassaan *Hyvän historia – Ihmiskunta uudessa valossa* (2019) teorian siitä, miten ihmisluonnolle on tyypillistä tukea sellaisia ihmisiä, jotka koetaan samanlaisiksi. Vastavuoroisesti se aiheuttaa ihmisissä ksenofobisia ja negatiivisia ajatuksia niistä toisista ihmisryhmistä, joita ei koeta

¹⁷⁸ Isaksson, Jokisalo 2018, 189.

¹⁷⁹ Sen sijaan saamelaisten uskottiin voivan olla mongolilaisten jälkeläisiä, minkä vuoksi osa suomalaisista antropologeista teki heistä mongolikysymyksen ”sijaiskärsijöitä”. *ibid*, 212–214.

samanlaisiksi.¹⁸⁰ Nykytietämyksen valossa suomalaisia ja japanilaisia ei yhdistä kieli- tai kansallinen sukulaisuus. Silti kulttuureistamme löytyy yhteisiä teemoja kylpemisestä lähtien. Ei olekaan täysin tuulesta temmattua esittää, että ainakin sillä osalla Japanin delegaatiota, joka oli ollut tekemisissä Ramstedtin kanssa, olisi ollut ajatus Suomen ja Japanin yhtäläisyydestä. Monista aikalaislähteistä ja tutkimuskirjallisuudesta tiedämme, että poliittisen yhteyden maiden välille muodosti Neuvostoliiton uhka. Se oli yksi tärkeimpiä tekijöitä siinä, että Japani päätyi tukemaan Suomea Ahvenanmaan kysymyksessä ja myöhemmin perustamaan lähetystönsä Helsinkiin. Olisi mieluisaa ajatella, että Japanin tuen taustalla olisi myös ollut kulttuurinen puoli. Ajatus samankaltaisuudesta, joka sai Japanin delegaation kääntymään Suomen puoleen. Lähteiden puutteen takia tätä ei voi kuitenkaan kuin arvailla.

3.3 Ruotsin ja Japanin yhteydet

Tutkittaessa Suomen ja Japanin välisiä kulttuurisia ja poliittisia yhteyksiä Ahvenanmaahan liittyen on mielestäni myös aiheellista tehdä lyhyesti selkoa Ruotsin ja Japanin suhteista 1900-luvun alussa. Tämä on tärkeää, koska se antaa osviittoja siitä, oliko maiden välisillä suhteilla merkitystä siinä, että Japani tuki Suomea Ruotsin sijasta.

Japanilaisten ensikosketus ruotsalaisiin tapahtui vuonna 1775, kun Carl Peter Thunberg, Carl von Linnén oppilas, saapui Japaniin tutkimaan paikallista flooraa. Vietettyään viisitoista kuukautta Japanissa Thunberg palasi Ruotsiin ja kirjoitti teoksen *Flora Japonica*. Viralliset suhteet maiden välillä solmittiin vajaa sata vuotta myöhemmin 1868. Tämä kuitenkin tapahtui epäsuorasti Hollannin Yokohaman delegaation välityksellä. Japanilaiset lähettivät ensimmäisen edustajansa Ruotsiin 1904. Ensimmäinen ruotsalainen lähettiläs tuli taasen Japaniin 1907.¹⁸¹

Ruotsi solmi länsimaisia suurvaltoja jäljitellen suhteet Japaniin maan noustessa 1800-luvun lopussa Itä-Aasian suurvallaksi. Ruotsalaisten ja japanilaisten välinen sopimus ei kuitenkaan ollut tasapuolinen. Ruotsalaiset saivat asettaa ekstraterriotaalisen toimivallan Japaniin, eli käytännössä ulottaa oman oikeudellisen toimivaltansa Japaniin. Japanilaiset taasen eivät saaneet itse sanella edes Ruotsiin meneville vientituotteilla hintaa. Japanilaiset eivät olleet

¹⁸⁰ Bregman 2019, 87–88.

¹⁸¹ Ministry of foreign affairs of Japan.

tyytyväisiä tämänkaltaisiin sopimuksiin, joita se oli joutunut tekemään myös muiden länsivaltojen kanssa. Maan ulkoministeri, prinssi Iwakura Tomomi, lähti 1871 Yhdysvaltoihin ja Eurooppaan diplomaattiselle matkalle tavoitteenaan solmia maalleen paremmat ja edullisemmat suhteet. Matka oli kuitenkin japanilaisille pettymys, sillä yksikään länsimaa, Ruotsi mukaan lukien, ei suostunut uudistamaan Japanin-politiikkaansa.¹⁸²

Edullisesta sopimuksesta huolimatta Ruotsissa ei ollut suuresti kiinnostuttu Japanista tai sen asukkaista. Ruotsalaiset pitivät japanilaisia alkukantaisina ja katsoivat heidän keisarikuntansa olevan vain merkityksetön ja heikko valtio Aasiassa. Valtion arvo alkoi hitaasti nousta ruotsalaisten silmissä aivan vuosisadan lopulla, kun Japani oli käynyt läpi historiallisen nopean teollisen vallankumouksen. Suuremman vaikutuksen Ruotsiin teki kuitenkin Japanin vuonna 1905 Venäjästä saavuttama sotilaallinen voitto. Voitto Venäjästä ja nopea teollistuminen sai monet läntiset imperiumit huolestumaan Japanin noususta. Myös Ruotsissa nousi huoli ”keltaisesta perikadosta”, joka muodostuisi Japanin talouden kasvusta sekä halvasta aasialaisesta työvoimasta.¹⁸³

Japanin nousu yhdeksi maailman johtavista teollisista ja sotilaallisista mahdeista sattui samaan aikaan, kun Norja itsenäistyi Ruotsista. Vuonna 1905 tapahtuneen irtaantumisen jälkeen Ruotsi sai nykyiset rajansa ja siitä tuli vain toisen luokan mahti Euroopassa. Tästä oli kuitenkin hyötyä ruotsalaisten Japanin suhteissa. Teollistuva Japani tarvitsi paljon enemmän raaka-aineita mitä saarivaltio kykeni itse tuottamaan. Se ei kuitenkaan mielellään ostanut tuotteita suurilta imperialistisilta länsimailta, vaan pyrki ennemmin lähentymään pienempien maiden kanssa. Ruotsalaiset taas pyrkivät hyödyntämään Japanin teollista kasvua ja suurta vientiä Kiinaan. Ruotsalaisten logiikkana oli, että koska Japani vie suuria määriä teollisuutta Kiinaan, ruotsalaiset, jotka veivät tuotteita Japaniin, kokisivat myös suurta talouskasvua. Suunnitelma myös toimi, sillä vuoteen 1911 mennessä Ruotsista tuli Japanin viidenneksi suurin tuojamaa Euroopasta. Kaupankäynti ei kuitenkaan kulkenut samalla lailla toiseen suuntaan, vaan japanilaiset tuotteet olivat Ruotsissa hyvin marginaalisessa asemassa. Lisäksi ne tulivat usein saksalaisten välikäsien kautta.¹⁸⁴

¹⁸² Lottaz 2022, 14–16.

¹⁸³ *ibid.*, 16–17.

¹⁸⁴ Lottaz 2022, 17–19.

Menestyvän kaupan myötä ruotsalaisten suhtautuminen japanilaisiin parani jossain määrin. 1800–1900-lukujen vaihteessa Ruotsissa verrattiin Japania suhteessa Itä-Aasian toiseen mahtimaahan, Kiinaan. Siinä missä kiinalaiset nähtiin erityisesti Boksarikapinan (1899–1901) jälkeen alkukantaisina ja länsimaalaisille vihamielisenä, Japani taasen nähtiin siistinä ja ystävällisenä. Geishoineen ja puutarhoineen maa näyttäytyi maagisena itämaana, tavalla miten länsimaalainen orientalismin kuvaili romantisoitua Aasiaa.¹⁸⁵

Japani ja Ruotsi eivät olleet lähentyneet poliittisesti paljoakaan Ahvenanmaan kysymystä edeltäneenä aikana. Mailla oli diplomaattisuhteet sekä lähetystöt, mutta korkeatasoiset valtiovierailut olivat harvinaisuus vielä pitkään Ahvenanmaan kysymyksen jälkeenkin. Esimerkiksi Ruotsin ulkoministerin ensimmäinen Japanin vierailu tapahtui vasta 1964 ja pääministerin vastaava 1991.¹⁸⁶ Ruotsin kruununprinssi vieraili Japanissa maailmanympärysmatkallaan, mutta tämäkin tapahtui Ahvenanmaan kriisin jälkeen vuonna 1926. Vierailulla ei myöskään ollut mitään poliittisia tarkoituksia.¹⁸⁷ Japanin ja Ruotsin suhteet eivät kulttuurillisestikaan lähentyneet merkittävästi ennen kuin vasta 1960-luvulta eteenpäin.¹⁸⁸

Japanilaisessa lehdistössä Ruotsiin suhtauduttiin 1900-luvun alussa positiivisesti. Tähän vaikutti muun muassa japanilaisten diplomaattien onnistunut Ruotsin vierailu 1905. Lehdissä kirjoitettiin japanilaisten saaneen hyvän vastaanoton Ruotsissa vallalla olevan venäläisvastaisuuden vuoksi. Myös kruununprinssi Gustaf Adolfin vierailusta kirjoitettiin Japanissa positiivisesti.¹⁸⁹

Ahvenanmaan kysymyksen aikaan japanilainen lehdistö kirjoitti harvakseltaan kaukaisen Itämeren asioista. Ramstedt kertoi Ruotsin lähettilään kieltäneen häntä kommentoimasta asiasta paikalliselle lehdistölle. Tämä saattoi olla merkittävä virhe ruotsalaisten toimesta. Vaikka Ruotsilla ja Japanilla ei ollut paljon muuta kuin taloudellisia yhteyksiä, Ruotsi oli etulyöntiasemassa Japanin suhteissa vasta itsenäistyneeseen Suomeen nähden. Jos Ruotsin lähettiläs olisi tehnyt Ahvenanmaan kysymyksestä mediaspektaakkelin, japanilaisen yleisön mielipide olisi luultavasti ollut ruotsalaisten puolella. Tätä teoriaa puoltavat Ramstedtin

¹⁸⁵ *ibid.*, 17.

¹⁸⁶ Edström 1995, 192–193.

¹⁸⁷ Lottaz 2022, 22.

¹⁸⁸ Edström 1995,

¹⁸⁹ Lottaz 2022, 22–23.

raportit, joissa hän kertoo asiasta jotain tienneiden japanilaisten pitäneen Ahvenanmaan kansanäänestystä reiluimpana vaihtoehtona. Ruotsalaiset eivät kuitenkaan tehneet asiasta julkista, minkä vuoksi Ahvenanmaan kysymys oli japanilaisten osalta vain diplomaattien käsissä. Tähän saumaan Ramstedtin onnistui iskeä, minkä vaikutuksesta Japanin lähetystö asettui tukemaan Suomea.

4 Yhteenveto

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt löytämään vastauksen tutkimuskysymykseeni, eli siihen mitkä olivat kulttuuriset ja poliittiset syyt Japanin Suomelle antaman tuen takana Ahvenanmaan kysymyksen aikana. Olen esitellyt löytämieni lähdeaineistojen avulla tapahtumien kulun Ahvenanmaan kysymyksestä päätettäessä, sekä kertonut Japanin ja Suomen välisistä kontakteista ennen kyseistä kriisiä. Tutkielmassani olen esitellyt toisten tutkijoiden kirjoituksia, sekä pyrkinyt esittämään omia arvioitani heidän tutkimuksistaan suhteessa omaan työhöni. Työssäni tutkin aihetta kulttuurihistorian ja poliittisen historian kannalta. Pyrin tutkielmallani selkeyttämään syitä Japanin roolille Ahvenanmaan kysymyksessä, joka on muussa tutkimuskentässä jäänyt vähemmälle huomiolle. Pyrin myös tuomaan vahvasti poliittiseen historiaan liittyvään aiheeseen kulttuurihistoriallisia näkökantoja ja tulkintoja.

Japanin rooli Ahvenanmaan kysymyksessä on aihe, joka pintaraapaisulta herättää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia. Miksi Japani vaivautui tukemaan Suomea, ja toisaalta miksei siitä syntynyt Suomea ja Japania yhdistävää sidettä, jota olisi suurellisesti juhlistettu 100-vuotta myöhemmin? Tutkielmani tarkoituksena oli pohtia näitä kysymyksiä sekä kulttuurillisesti että poliittisesti. Seuraavaksi esittelen tutkielmassani tekemiäni johtopäätöksiä siitä, mistä kulttuurisista ja poliittisista syistä johtuen Japani päätyi tukemaan Suomea Ahvenanmaan kysymyksen aikana.

Tutkimuksen tekeminen oli eräänlaista palapeliä, jossa piti yhdistellä eri lähteistä saatuja satunnaisia paloja yhteen. Tätä vaikeutti kuitenkin se, että aiheeseen liittyviä alkuperäislähteitä oli harvassa. Aiheesta löytynyt kirjallisuus taasen sivuutti useasti japanilaisten roolin Ahvenanmaan kysymyksessä. Poikkeuksena toimivat Ramstedtiin liittyvät alkuperäislähteet ja tutkimuskirjallisuus, sekä Momosen tutkielma Japanin ja Suomen välisistä varhaisista suhteista. Tutkimuksen kannalta oli kuitenkin merkittävää, etteivät nämä kaksi eri lähdetyyppiä kertaakaan kumonnet toisiaan. Tämän vuoksi oli mahdollista yhdistää Japanin roolia esimerkiksi Jonkarin tutkimuksesta ilmeneviin tietoihin. Jonkari ei käsitellyt Japanin roolia erillisenä asiana, vaan korosti muun muassa Ahvenanmaata tutkineen komitean merkitystä. Komitean, johon kuului myös japanilaisia. Mikäli japanilaiset jäsenet olivat

lukeneet Ramstedtin antaman muistion, heillä oli täysi syy huomata ruotsalaisten tosiasiallisesti valehdelleen heille.

Kuten toisessa käsittelyluvussa esitin, yksikään löytämäni tutkimus ei missään vaiheessa kumonnut Japanin osuutta Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisuun Ramstedtin itsensä keksimänä teoriana. En myöskään näe syytä epäillä Momosen kertomaa Japanin ulkoministeriön arkistoista löytyneistä viittauksista japanilaisten puheenvuoroihin Suomen puolesta. Osissa Ramstedtiin liittyvistä tutkimuksista esitetään varovaisia kysymyksiä nimenomaisesti Ramstedtin roolista tapahtumissa. Sen sijaan Japanin osuuden kyseenalaistamisesta ei löytynyt lainkaan lähteitä. Tutkimukseni tarkoituksena ei myöskään ollut kyseenalaistaa japanilaisten Suomelle antamaa tukea, vaan esittää kulttuurisia ja poliittisia vaikuttimia Japanin toimille.

Ahvenanmaan kysymyksen aikaan Ruotsin ja Japanin suhde oli paljon vakaammalla pohjalla kuin Suomen vastaava. Ruotsi oli Japanille merkittävä tuontimaa, ja molemmilla mailla oli edustustot toistensa pääkaupungeissa. Mailla oli myös huomattavasti pidempään jatkuneet diplomaattiset suhteet kuin Suomella. Vahvemmassa asemastaan huolimatta Ruotsi ei saanut Japania puolelleen. Ruotsalaisten suurin epäonnistuminen Japanin kohdalla tapahtui diplomaattisella tasolla. Toisin kuin Ramstedt, hänen ruotsalaiset kollegansa tyytyivät olettamaan, että japanilaiset tukisivat automaattisesti Ruotsia. Tähän heillä oli myös hyvät perusteet, sillä Ruotsi oli Japanin merkittävimpiä eurooppalaisia kauppakumppaneita, ja mailla oli vanhemmat diplomaattiset suhteet. Tämä johtaa toiseen ja mielestäni isompaan virheeseen, jonka ruotsalaiset tekivät.

Ruotsi, vaikkei ollutkaan rikas suurvalta, kuului eurosentrisessä maailmankuvassa tiiviisti länteen. Jos Suomea pidettiin harmaana alueena, niin Japani kuului läntisessä maailmassa tiukasti orienttiin, ja oli siten länsimaiden silmissä alempiarvoisempi. Tästä syystä Ruotsi ei osannut odottaa toisella puolella maailmaa olevalta saarivaltiolta aktiivista panosta konfliktiin, joka tapahtui Ruotsin välittömässä läheisyydessä. Sen sijaan se tukeutui läntisiin suurvaltoihin, Isoon-Britanniaan ja Ranskaan. Nämä eivät kuitenkaan vakuuttuneet ruotsalaisten kertomuksista ahvenanmaalaisten kärsimästä hädästä, ja ne ottivat asiaan lopulta neutraalin linjan. Tämä taas antoi lisää ääntä muille Ahvenanmaan kysymystä käsitelleille maille, joihin Japanikin kuului.

Poliittisesti Japanin syyn Suomen tukemiseen voi lyhyesti tiivistää siihen, että Suomi oli Neuvostoliiton rajanaapuri. Ottamatta mitään ansiota pois Ramstedtin toimista, juuri läheisyys Neuvostoliittoon oli se tekijä, minkä vuoksi Suomea ylipäättään mitenkään noteerattiin japanilaisessa ulkopoliitiikassa. Tämän vuoksi Suomen ja Japanin välinen diplomatia myös menetti Japanissa merkitystään sen jälkeen, kun Japani solmi suhteet Neuvostoliittoon. Samoin yli vuosikymmen ennen Ahvenanmaan kysymystä tapahtunut maiden ensimmäinen poliittinen yhteistyö Zilliacuksen johdolla oli seurausta Japanin ja Venäjän välisestä sodasta, ja myös se päättyi Japanin solmittua rauhan Venäjään. Historiallisena kuriositeettina voidaan pitää sitä, että suomalaisten suhteet imperialistiseen Japaniin lähentyivät jälleen toisen maailmansodan aikana, ja tälläkin kertaa Neuvostoliiton uhan vuoksi.

Japanin roolin kulttuurihistoriallinen puoli on kiinnostavampi, mutta huomattavasti vaikeampi summata yhteen. Tätä vaikeuttaa erityisesti se, ettei niin suomalaisista kuin japanilaisista alkuperäislähteistä löydy tähän suoria viittauksia. Vaikka tiedämme lähteistä, että erityisesti Japanissa oltiin kiinnostuneita maiden mahdollisesta kielisukulaisuudesta ja muista yhtäläisyyksistä, on vaikeaa löytää vedenpitäviä todisteita siitä, että niillä olisi ollut merkittävää vaikutusta japanilaisten päätökseen tukea Suomea. Myös Ramstedtin lähettämistä lehtileikkeistä tiedämme, että Suomella oli hyvä kuva Japanin julkisessa keskustelussa. Nämä asiat ovat voineet vaikuttaa Japanin delegaation mielipiteisiin. Tätä tukee myös se seikka, että kuten Burkmann esitti teoksessaan *Japan and the League of Nations. Empire and World Order, 1914–1938*, Japanin Kansainliiton edustajilla ei ollut samanlaisia mahdollisuuksia olla Genevestä yhteydessä emämaahansa kuin eurooppalaisilla kollegoillaan. Täten ajatus siitä, että Japanin delegaatio, joka sai Ramstedtin muistion ja jolla mahdollisesti oli Suomesta hyvä ennakkokäsitys, asettui ilman virallisempia ohjeita helpommin suomalaisten puolelle. Ilman tarkkoja lähteitä tätä teoriaa on kuitenkin mahdotonta todentaa varmuudella.

Tutkimusaiheestani teki erityisen mielenkiintoisen se, ettei siitä löydy juuri lainkaan toisia tutkimuksia, vaikka aihetta monessa lyhyesti sivutaankin. Kansainvälisten tutkimusten puutteesta voi helposti esittää hypoteesin siitä, että kansainvälisellä kentällä Ahvenanmaan kysymys on ollut melko pieni, ja Japanin osallistuminen siihen vielä vähäisempi. Monet Japanin ja Kansainliiton välisistä suhteista kertovat tutkimukset keskittyvätkin huomattavassa määrin globaaleihinpiin aiheisiin, sekä siihen kehitykseen, joka johti Japanin eroamiseen liitosta ja veriseen sotaan Kiinassa ja myöhemmin Yhdysvaltoja vastaan.

Suomalaisen tutkimuksen puute on kuitenkin paljon yllättävämpää, kun otetaan huomioon, että aiheesta on kirjoitettu ainakin Ramstedtia käsiteltäessä. Kuitenkin se on jäänyt vähäiselle huomiolle tai sivuutettu kokonaan monessa Ahvenanmaan kysymystä käsittelevässä tutkimuksessa. Niissäkin, joissa asiasta mainitaan, aihe ei ole ollut tutkimuksen pääkohde. Ahvenanmaan kysymystä useammin Japanin rooli tulee esiin Suomen ja Japanin välisistä yhteyksistä kertovissa kirjoituksissa. Onkin yllättävää, ottaen huomioon Suomen ja Japanin läheiset suhteet nykyaikana, ettei aihe ole herättänyt suurempaa mielenkiintoa.

Se, ettei Japanin rooli Ahvenanmaan kysymyksessä ole Suomessa aiheena nykyaikana yleisesti tunnettu, on mielestäni luonnollista siinä mielessä, ettei se herättänyt laajempaa mielenkiintoa omana aikanaan. Kriisin ollessa käynnissä ja välittömästi sen jälkeenkin japanilaiset eivät saaneet suomalaisessa lehdistössä huomiota osuudestaan. Myöskään Suomen poliittinen johto ei noteerannut Japanin panosta, lukuun ottamatta Ramstedtin muistelmassa esiintynyttä Enckellin lausahdusta. Syitä tähän on hyvä katsoa Vesterisen esittämän näkökulman kautta. Sen mukaan 1920-luvulla valtioille oli tyypillistä välttää tuomasta julkisuuteen ulkopoliittisia tapauksia varsinkaan silloin, kun se on saanut vaikutteita vieraasta maasta. Tämä selittää osin suomalaisten vähäistä tietämystä Japanin toimista. Pienenä maana Suomelle oli myös hyötyä kuvata Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisua nimenomaisesti Kansainliiton yhteisenä päätöksenä, jossa suurvallat eivät voineet leikkiä pienenpien maiden ulkopoliitiikalla. On myös hyvä muistaa, että suomalaiset kipuivat lännessä olleiden rotuoppiteorioiden kanssa, joiden mukaan kantasuomalaiset eivät kuuluneet samaan ”germaaniseen rotuun” kuin ruotsalaiset. Tämä on voinut olla vaikuttamassa siihen, etteivät suomalaiset halunneet nostaa yleisesti esiin sitä, että juuri japanilaisilla olisi ollut merkittävä rooli Ahvenanmaan kysymyksessä, saati että kansoilla olisi yhteisiä kulttuurisia tai kielellisiä yhtäläisyyksiä. Toisaalta on myös hyvin mahdollista, että suomalaiset eivät tienneet japanin osuudesta siitä yksinkertaisesta syystä, että Geneven neuvotteluista vastannut Enckell ei nähnyt tarpeelliseksi mainita Japanista muille kuin Ramstedtille.

Oli syy mikä tahansa, Ahvenanmaan kysymys ei luonut suomalaisten ja japanilaisten välille laajempaa yhteistyötä. Ramstedtin onnistui toimillaan saamaan Japani avaamaan lähetystön Suomeen, mutta lähetystö menetti nopeasti merkityksensä Japanin solmittua diplomaattisuhteet Neuvostoliiton kanssa. Suomi ja Japani lähentyivät jälleen toisen maailmansodan aikana ollessaan epävirallisesti liittolaisia, mutta sotien jälkeen yhteys jäi jälleen tauolle. Kuitenkin

1900-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alkuvuosikymmeninä maiden välinen molemminpuolinen kiinnostus toisiaan kohtaan on lisääntynyt huomattavasti. Maat ovat lähentyneet niin taloudellisesti, poliittisesti kuin kulttuurillisestikin. Samalla myös Suomen ja Japanin suhteiden historia on alkanut herättämään mielenkiintoa, ja Ramstedtiin liittyviä tutkimuksia syntyy koko ajan lisää. Uskon että samalla myös Japanin roolista Ahvenanmaan kysymyksessä tullaan tulevaisuudessa kirjoittamaan lisää.

Jatkotutkimuksia ajatellen olisi mielenkiintoista perehtyä tarkemmin japanilaisten näkemyksiin niin Suomesta, Ahvenanmaasta kuin Kansainliitostakin. Koska Japanin ja Kansainliiton välinen taival päättyi muutamista onnistumisista huolimatta tragediaan, olisi kiinnostavaa nähdä, miten niin tutkijat kuin keskiverto japanilaiset käsittelisivät Japanin osuutta Ahvenanmaan kysymykseen. Olisi myös kiinnostavaa tutkia Japanin ulkoministeriön arkistoja aiheeseen liittyen, sekä haastatella maan tutkijoiden näkemyksiä siitä, jakaisivatko he oman tutkielmani tulokset.

Lähteet

Aikalaiskirjallisuus:

- Ramstedt, Gustaf John: *Seitsemän retkeä itään 1889–1912. Lähettiläänä Nipponissa 1919–1929*. WSOY–Kirjapainoyksikkö, Juva 1998.
- Sederholm, Jakob Johannes: *The Åland Question. From a Swedish Finlander's Point of View*. Government Printing Office, Helsinki 1920.
- The Åland Question and the Rights of Finland. A memorandum by a number of Finnish jurist and historians*. Helsinki, 1920.

Arkistolähteet:

- Kansallisarkisto 1921–1922. <https://aland100.arkisto.fi/ahvenanmaa-1921-1922/> (haettu 13.3.2023).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan: *Japan Sweden Relations (overview)*. 6.7.2016. <https://www.mofa.go.jp/region/europe/sweden/data.html> (haettu 8.6.2023).
- Sops 1/1922.
 - Suomen sopimukset vieraitten valtioitten kanssa. Julkaissut Ulkoministeriö. 1922. [1-1922 ahvenanmaa.pdf \(eduskunta.fi\)](#) (haettu 14.3.2023).
 - Uusi-Suomi*, Helsinki 1921.
- Ulkoministeriön arkisto (UM), 5c raporttisarja.
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1920/#Tokio_1920&gid=1&pid=5769
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1920/#Tokio_1920&gid=1&pid=5774
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1920/#Tokio_1920&gid=1&pid=5888
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1920/#Tokio_1920&gid=1&pid=5887
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1920/#Tokio_1920&gid=1&pid=5908
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1921/#Tokio_1921&gid=1&pid=8448
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1921/#Tokio_1921&gid=1&pid=8397
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1921/#Tokio_1921&gid=1&pid=8320
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1920/#Tokio_1920&gid=1&pid=5786
 - https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1920/#Tokio_1920&gid=1&pid=5885

Myöhempi aikalaiskirjallisuus:

-Mannerheim, Carl Gustaf Emil: *Ratsain halki Aasian*. Lyhennetty laitos. Toimittanut Kaarlo Hildén. Helsingin Uusi Kirjapaino Oy. Helsinki, 1941.

-Sauramo, L.J: *Ahvenanmaan linnoittaminen ja vuoden 1921 sopimus*. Rannikkotyöstön upseeriyhdistyksen julkaisu. Helsinki, 1938.

-Snellman, Teo: *Ahvenanmaan kysymys ja Suomi–Ruotsi ongelma*. Helsinki 1939.

Tutkimuskirjallisuus:

-Bengelsdorff, Anna Lena: *Gustaf John Ramstedt. Mongolin sielu professorin takissa*. Grano Oy, Vaasa 2019.

-Bregman, Rutger: *Hyvän historia. Ihmiskunta uudessa valossa*. 2019. Atena kustannus Oy. Painettu EU:ssa 2020.

-Burkman, Thomas W.: *Japan and the League of Nations. Empire and World Order, 1914–1938*. University of Hawai'i Press, Honolulu 2008.

-Edström, Bert: *Japan and Sweden; Two Countries Far Apart*. Center for Pacific Asia Studies, Stockholm University. Stockholm, 1995.

-Gustavsson, Kenneth: *Ålandsöarna- en säkerhetsrisk? Spelet om den demilitariserade zonen 1919–1939*. PQR-kultur. Print Balto, Liettua 2012.

-Hakulinen, Kerkko: *Nordenskiöld – Koillisväylän purjehtija*. Teoksesta *Suomalaiset Aasian-kävijät*. Toimittanut Kerkko Hakulinen ja Olavi Heikkinen. Kirjayhtymä. Oy Länsi-Suomi. Rauma, 1980.

-Halén, Harry: Biliktu Bakshi: *The Knowledgeable Teacher. G.J. Ramstedt's Career as a Scholar*. The Finno-Ugrian Society. Helsinki, 1998.

-Heikkilä, Pauli: *Kaukaiset kumppanit –Diplomaattisia suhteita ja julkisia kuvia toisen maailmansodan aikana*. Teoksesta *Suomi ja Japani. Kaukaiset mutta läheiset*. Toimittanut Juhani Saunavaara ja Laura Ipatti. Edita Publishing Oy. Keuruu, 2019.

-Inaba, Chiharu: *Japani ja Suomen itsenäisyyden tunnustaminen toukokuussa 1919*. Teoksesta *Suomi ja Japani. Kaukaiset mutta läheiset*. Toimittanut Juhani Saunavaara ja Laura Ipatti. Edita Publishing Oy. Keuruu, 2019.

-Lehtonen, Lasse: *Musiikillinen vuorovaikutus Suomen ja Japanin välillä*. Teoksesta *Suomi ja Japani. Kaukaiset mutta läheiset*. Toimittanut Juhani Saunavaara ja Laura Ipatti. Edita Publishing Oy. Keuruu, 2019.

- Fält, Olavi K.: *Laxmanien tarina. Teoksesta Suomi ja Japani. Kaukaiset mutta läheiset*. Toimittanut Juhani Saunavaara ja Laura Ipatti. Edita Publishing Oy. Keuruu, 2019.
- Henig, Ruth B.: *The League of Nations*. Haus Publishing Ltd. Lontoo, 2010.
- Hodkinson, James; Walker, John: *Deploying Orientalism in culture and history: from Germany to Central and Eastern Europe*. Camden House. Rochester, New York, 2013.
- Isaksson, Pekka; Jokisalo, Jouko ja Abdulkarim, Maryan: *Kallonmittaajia ja skinejä; Rasismin aatehistoria*. Alkuperäisteos 1998. Dardedze holografija. Riika, 2018.
- Jalagin, Seija: *Japanin kutsu. Suomalaiset naislähetit Japanissa 1900–1941*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 2007.
- Jenne, Erin K.: *Nested Security; Lessons in Conflict Management from the League of Nations and European Union*. Cornell University Press. Lontoo, 2015.
- Johansson, Lars Ingmar: *Ahvenanmaan itsehallinto – elinvoimaisen itsehallinnon perusta*. Artikkeliteoksesta *Ahvenanmaa: demilitarisoitu itsehallintoalue*. Ålands fredsförening. Maarianhamina, 1984.
- Jonkari, Lauri: *Kansainliitto Suomen turvallisuuspolitiikassa ja kansainvälisissä suhteissa; vastaanotto ja vaikutus julkisessa sanassa ja yhteiskunnassa vuosina 1919–1936*. Turun Yliopisto. Yliopistopaino Helsinki, 2008.
- Karilas, Yrjö: *Korkea elämäankaari. Kymmenen kansamme tienviitoittajaa*. Kirjapaino Oy Tarmo. Helsinki, 1954.
- Koivisto, Jaana; Tuokila, Salme: *Japanin suhtautuminen Suomeen maailmansotien välisenä aikana*. Turun Yliopisto Historian Laitos. Turun Suomalais-Japanilainen Yhdistys. Aurajoen Kirjapaino Oy. Turku, 1985.
- Komulainen, Arvo: *Taistelu Ahvenanmaasta. Oolannin iäisyys kysymys*. Gummerus Kustannus Oy, Jyväskylä 2005.
- Koponen, Johanna Kristiina: *Asianhoitaja G.J. Ramstedt ja Suomi-kuvan rakentuminen Japanissa 1920–1929*. Pro gradu -tutkielma, Yleinen historia. Helsingin Yliopisto, 2020.
- Larva, Ritva: *Ystävällisiin suhteisiin ryhtymisen historiaa. -Suomalais- Japanilaiset diplomaattisuhteet 100 vuotta*. Teoksesta *Suomi- Japani- suhteiden polkuja*. Toimittanut Ritva Larva. Japanilaisen Kulttuurin Ystävät ry. Helsinki, 2018.
- Lottaz, Pascal; Ottoson, Ingemar: *Sweden, Japan and the Long Second World War: 1931-1945 (Edition 1)*. Routledge. Oxon, 2022.
- Lynch, Claire: *Writing Memoir*. Artikkeliteoksesta *Research Methodologies for Auto/biography Studies*. Toimittanut Kate Douglas ja Ashley Barnwell. Routledge. New York, 2019.

- Momose, Hiroshi: *Japans Relations with Finland, 1919-1944, as Reflected by Japanese Source Materials*. Hokkaido University, 1973.
- Naucler, Elisabeth: *Autonomy as a Way Out of Crisis?* Artikkeliteoksesta *American foreign policy interest*, 2014, vol.36. Taylor and Francis Group. Philadelphia, 2014.
- Reynolds, David: *DEPATE FORUM; International History, the Cultural Turn and the Diplomatic Twitch*. Artikkeliteoksesta *Cultural and Social History; The Journal of the Social History Society*. Christ College, Cambridge, 2006.
- Salmi, Hannu: *Suomi, kulttuurihistoria ja kulttuurisuuden haaste*. Historiallinen aikakauskirja 4. 2017.
- Schröder, Ralf; Bock-Schröder, Birgit: *Ahvenanmaa*. Verlag C.J Bucher GmbH München. Kustannusosakeyhtiö Otava. Saksa, 1994.
- Shimazu, Naoko: *The Racial Equality Proposal at the 1919 Paris Peace Conference: Japanese Motivations and the Anglo-American Responses*. University of Oxford, 1995.
- Spohr, Kristina: *Memoranda*. Teoksesta *Reading Primary Sources; The Interpretation of Texts from Nineteenth and Twentieth Century History*. Toimittanut Miriam Dobson ja Benjamin Ziemann. 2nd ed. Milton: Taylor & Francis Group. Lontoo, 2009.
- Vesterinen, Ilmari: *G.J. Ramstedt, Kunio Yanagita ja muurahaisten ja hämähäkkien nimitykset japanin murteissa*. Helsingin Yliopisto. Artikkeliteoksesta *Per Urales ad Orientem: Iter polyphonicum multilingue*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia –Memoires de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki, 2012.
- Wahlbäck, Krister: *Jättiläisen henkäys. Suomen-kysymys ruotsin politiikassa 1809–2009*. Ruotsinkielinen alkuteos *Jättens andedräkt. Finlandsfrågan i Svensk politik 1809–2009* (2011). Livonia Print, Lättva 2020.

Nettilähteet:

- Britannica. *League of Nations; Political History*. <https://www.britannica.com/topic/League-of-Nations/Political-history> (haettu 15.12.2022).
- Google Maps. <https://www.google.com/maps/@60.4225904,21.3238386,9.33z> (haettu 13.3.2023).
- Hurst, G. Cameron, Masamoto, Kitajima: *The opening of Japan* <https://www.britannica.com/place/Japan/The-opening-of-Japan> (haettu 13.12.2022).
- Jansen, Marius B., Notehelfer, Fred G.: *The emergence of imperial Japan*. <https://www.britannica.com/place/Japan/The-emergence-of-imperial-Japan> (haettu 13.12.2022).

-Killeen, Amon: *Japan's Victory in World War I*. U.S Naval Institute, kesäkuu 2021.
<https://www.usni.org/magazines/naval-history-magazine/2021/june/japans-victory-world-war-i> (haettu 13.2.2023).

-Kobayashi, Izumi: *The South Sea Islands and Japanese Mandatory Rule Over Them*. The Opri Center of Island Studies, 2021. <https://www.spf.org/islandstudies/research/a00023.html> (haettu 25.2.2023).

-Mühlhahn, Klaus: *China*. International Encyclopedia of the First World War, 2016.
<https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/china> (haettu 24.2.2023).

-Saarikivi, Janne: *Suomalainen tutkimusmatkailija pääsi Japanin keisarinnan suosioon*.
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/10/19/suomalainen-tutkimusmatkailija-paasi-japanin-keisarinnan-suosioon>. Julkaistu 19.10.2018. (haettu 18.5.2023).

-Tieteen termipankki: *Agglutinoiva kieli*.
https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:agglutinoiva_kieli (haettu 17.4.2023).

- United Nations. *Historical Background*. United Nations Office at Geneva.
<https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations/background> (haettu 15.12.2022).

Kuvalähteet:

Kuva 1. Sederholm, Jakob Johannes: *The Aland Question. From a Swedish Finlander's Point of View*. Government Printing Office, Helsinki 1920.

Kuva 2. Sederholm, Jakob Johannes: *The Aland Question. From a Swedish Finlander's Point of View*. Government Printing Office, Helsinki 1920.

Kuva 3. Rakwitz, F.: *Ahvenanmaan kysymyksen käsittely Kansainliitossa 27.6.1921*.
 Painokuva 868 x 1160 mm. Alkuperäisen kuvan tekijä Daamens kustantaja, 1921.
<https://museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.3FF33BC4EFB93EE9775ABB95C989D66C> (haettu 14.3.2023).

Liite 1. Ramstedt, Gustaf John.
https://um.fi/opendata/raporttiarkisto/1920/#Tokio_1920&gid=1&pid=5891

Liitteet

Liite 1. Ramstedtin muistio

The Aland Question, a short Survey.

1. In prehistorical times there have been finnish speaking settlements on the islands of Aland; this is testified by still existing local names in many parts of Aland.
2. Since the times when Finland was made a part of Sweden (1157-) and the Kingdom of Sweden included Finland the Archipelago of Aland was ruled by administrators in Finland. Juridically and clerically (there are documents left from the years 1325 and 1336, not to speak about later evidences) Aland consisted a part of Finland. It is impossible to try to demonstrate that Aland should ever have been a "daughterland" in any other sense than the whole Finland in relation to the "motherland" Sweden.
3. The arms of the Duchy of Finland, given by the Swedish King Gustaf I Wasa to his son Prince Johan, the first duke of Finland, shows a two-sworded lion with nine roses. The roses represented the nine provinces of the Duchy, which in the year 1595 was raised to the dignity of Grand Duchy. One of the nine provinces of Finland was Aland.
4. When the Grand Duchy of Finland in the peace between Sweden and Russia 1809 was ceded to Russia, Aland as a part of the historical Finland joined the same fate and when Finland in the year 1918 was freed from Russian souzereignty Aland obtained the same liberty as the other parts of the formerly Grand Duchy, now the Republic of Finland. The history of Finland includes the history of Aland, and Sweden has no other historical rights to Aland than to Finland as a whole.
5. Geographically and geologically Aland belongs to Finland, not to Sweden. There is deep open sea between Aland and Sweden, but a bridge of innumerable islands and rocks joins Aland to the SW-Finland.
6. A new political boundary between Finland and Sweden, drawn between the small islands of the extensive rocky archipelago, would cause immense difficulties. It would be impossible to stop smuggling and the Custom House in Finland has soon now much troubles owing to the agitation on Aland.
7. A new frontier, claimed by Sweden, would divide a historically and ethnically undivided population. Since oldest time and owing to the historical development of Finland there is a numerous swedish speaking population in the southern and western part of Finland. This swedish population amounts to c. 400,000 or 11 pc. of the "Finnish" or "Finlandish" nation. The inhabitants on Aland are 27,000 or one fifteenth part of the swedish speaking Finland. Never before the year 1918 anyone in Sweden or Finland spoke about a "Aland-nation", but "swedes in Finland", "swedish speaking finns" or more solemnly "the swedish nationality in Finland" were used both in Sweden and Finland as denomination for the swedish speaking population of Finland.

8. The swedish speaking population in Finland protests against being divided and vindicates that there are no real differences, neither racial nor linguistical, between the inhabitants of Aland and the rest of the swedish speaking element in Finland. The principle of selfdetermination of the nations can not be applied on the Alanders alone, it must be given in the hands of the whole swedish population in Finland. (The resolutions of the Swedish Party, May 1919 and June 1920.)
9. The "Aland-question" was awoken artificially by agitation and false rumors during the war 1918. The cruelties of the Reds were said to be the characteristic feature of the finns, and the Alanders were given the impression that Finland never could be an independent properly ruled state; that it would be best for the Alanders to be united with Sweden as soon as possible, then Russia would rise and revenge. A military force from Sweden in "humanitary purpose" disarmed the white volunteers who happened to come to Aland, but the reds and the Russians were treated better. On the request of the victorious Mannerheim and the Finnish Government the humanitary expedition was taken back to Sweden, but the Alanders were given the hope that they in a very short time would be swedish subjects of the "motherland" Sweden, if they wished it themselves and strictly held to the "self-determination of the nations". - Alnd was far away from the centres of events, suffered less than any other part of Finland and was richly supplied with food from Sweden, while the swedish speaking as well as the finnish speaking population in other parts of Finland fought a desperate fight against lawlessness and robbing soldiers. The prophesy that Russia would crush Finland happened to be false and a free Finland was established without the aid of Sweden. The first real reason for the "Aland-question" and the "Aland-nation" has disappeared since Finland recovered and was recognized as an independent state.
10. The whole civilisation in Finland is based on swedish laws and swedish civilisation. The finnish language was after much opposition 1851-1886 introduced as official language besides and with the same rights as the swedish. Every law is given in both languages and every citizen in Finland has the right to use and be served in the language he himself or she herself prefers. Every official person must know both languages perfectly. Under such conditions the swedish minority feels Finland as its homeland, has no fear for the future, which it is prepared to share with the finns, and declines the help from Sweden to save the swedes against the "asiatic element" in Finland. The swedish speaking population has always been patriotical and among the inhabitants of Aland ^{existed} no illfeelings, no fear and no "Aland-question" until the year ~~1918~~ 1918.

11. The inhabitants of Aland have swedish schools and swedish civilisation in the same sense and the same extent as other swedish speaking subjects of Finland. The argumentation that ^{Sweden} lead by the motive to save the swedes ~~and~~ the swedish language on Aland reckons with very little knowledge of the internal life in Finland. There have been no attempts to need the Alanders to learn the finnish language. (But on the other hand there are 60,000 finnish speaking subjects in North-Sweden, needed to learn in swedish schools and without any right to use officially there own language.)
12. In purpose to grant the Alanders the wished guaranties against an oppression in the future from finnish side, the Parliament of Finland passed a law giving the province Aland an extremely large and liberal autonomy; the law was signed by the President and immediately made valid.
13. It is wellknown and often repeated in Sweden, that the new Finland has rendered Sweden and the whole Scandinavia a good service in stopping the bolshevism in the North by the successful war 1918. But over the feelings of gratitude rises more and more the wish to obtain an old part of Finland. The Finnish Republic and the swedish speaking part of it can not understand why the new state should be punished with the loss of Aland and what justice it should be to satisfy the demand of Sweden, which never has claimed to obtain Aland from Russia. The historical, linguistical and humanitarian rights were the same before 1918 as they are after that year. It is only the feeling of being the stronger, especially in diplomacy, and a wish to extend itself on the cost of the weaker and inexperienced new neighborstate which is the cause of the change in Sweden's attitude against Finland.
14. This change in Sweden's attitude is a great sorrow for Finland and especially for the swedish speaking part of it. There prevailed a long time in Finland the opinion that the agitation among the Alanders would cease to disturb the old friendship between Sweden and Finland as soon as the Republic of Finland was properly taken among the recognized states in the world. It is now so much more to regret that Sweden finds it proper to trouble not only Aland and the country this province belongs to, but also the great Powers and the whole civilized world with a question itself has raised in selfish desire.